

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

TRÍDNÍ UČITEL – ZÁŠKOLÁCTVÍ NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

Bakalářská práce

Autor: Anna Bednářová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: BUPV Učitelství praktického vyučování 2. ročník L/S

Vedoucí práce: Mgr. Sylvie Tichotová-KPP

Zadání bakalářské práce

Autor: Anna Bednářová
Studium: P17K0036
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství praktického vyučování

Název bakalářské práce: **Třídní učitel- záškoláctví na středních školách**

Název bakalářské práce AJ: Class Teacher - Skipping classes in high school and vocational school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá záškoláctvím na středních a odborných školách a způsoby, jakými se se záškoláctvím vyrovnává třídní učitel. V teoretické části jsou definovány základní pojmy související se záškoláctvím. Dále jsou zde uvedeny metodické pokyny pro učitele a výchovné poradce ohledně této problematiky. V praktické části, která bude vedena jako kvalitativní výzkum, budu zjišťovat pomocí polostrukturovaného rozhovoru s třídními učiteli jejich přístup k záškoláctví a to, jakým způsobem tyto zátěžové situace zvládají. Cílem práce je na základě zjištěných výsledků definovat jaké strategie třídní učitelé používají při řešení záškoláctví.

* ČAPEK, NAVAROVÁ, ŽENATOVÁ. Žák v krizové situaci. Praha: Raabe- Společně pro kvalitní vzdělávání, 2017.141 stran. ISBN 978-80-7496-294-3.

* EHLOVÁ, Marcela. Výchovné poradenství na středních školách v kontextu současnosti. Vyd.1. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2016. 248 stran. ISBN 978-80-7395-991-3.

* HOFERKOVÁ, KRAUS, BĚLÍK. Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 stran. ISBN 978-80-7435-686-5.

* HLAVÁČOVÁ, Pavlína. Záškoláctví: Možnosti řešení z pohledu školního psychologa. Školní poradenství v praxi. Nový odborný časopis pro poradenské pracovníky. 2015, roč. 2, č. 3, strana 32-35. ISSN 2336-3436.

* SVOBODOVÁ, Lenka. Proti skrytému záškoláctví nejsme bezbranní. Školní poradenství v praxi: nový odborný časopis pro poradenské pracovníky. 2015, roč. 2, č. 5, strana 12-14. ISSN 2336-3436.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá záškoláctvím na středních a odborných školách a způsoby, jakými se se záškoláctvím vyrovnává třídní učitel. V teoretické části jsou definovány základní pojmy související se záškoláctvím. Dále jsou zde uvedeny metodické pokyny pro učitele a výchovné poradce ohledně této problematiky. V praktické části, která bude vedena jako kvalitativní výzkum, budu zjišťovat pomocí polostrukturovaného rozhovoru s třídními učiteli jejich přístup k záškoláctví a to, jakým způsobem tyto zátěžové situace zvládají. Cílem práce je na základě zjištěných výsledků definovat jaké strategie třídní učitelé používají při řešení záškoláctví.

Garantující pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Sylvie Tichotová

Oponent: Mgr. Daniela Vrabcová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 11.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením Mgr. Sylvie Tichotové, vedoucí této práce a uvedla jsem všechny prameny a zdroje, které jsem použila.

V Hradci Králové, dne

.....

Anna Bednářová

Poděkování

Děkuji Mgr. Sylvii Tichotové za odborné vedení bakalářské práce a cenné připomínky, které mi v průběhu zpracování práce poskytovala. Rovněž děkuji všem třídním učitelům, učitelům, žákům a jejich rodičům za aktivní a ochotný přístup při zpracování dotazníkového průzkumu pro empirickou část práce, na kterém se podíleli Střední škola gastronomie a služeb Trutnov, Gymnázium J.K. Tyla v Hradci Králové, Obchodní akademie v Hradci Králové, Střední škola řemeslná v Jaroměři a Soukromá Hotelová škola v Hradci Králové.

Abstrakt:

BEDNÁŘOVÁ, Anna. *Třídní učitel – záškoláctví na středních školách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, 84 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá záškoláctvím na středních a odborných školách, jako jedním z rysů rizikového chování, které lze považovat vedle šikany, kyberšikany, požívání alkoholu, drog a násilného chování, jako nejnebezpečnější. Celá práce je rozdělena do dvou částí. V teoretické části jsou definovány pojmy související se záškoláctvím. Kromě toho obsahuje postavení a funkce třídních učitelů, ale i pedagogů, kteří se také setkávají se záškoláctvím, a jakým způsobem postupují při jeho řešení. V neposlední řadě jsou důležité názory odborníků, ale i veřejnosti k současnému stavu školství.

Praktická (empirická část) je vedena jako kvantitativní výzkum, a to prostřednictvím dotazníkového šetření, které bude koncipováno nejen pro žáky a pedagogy, ale i rodiče. Rozsah respondentů je zvolen tak, aby objektivně odpověděl na přístup všech zainteresovaných k problematice záškoláctví a k jejím příčinám a potřebné prevenci.

Na základě zjištěných výsledků, definovat strategii, která by napomohla eliminovat nebo alespoň napomohla snížit tento sociálně-patologický jev.

Klíčová slova: žák, třídní učitel, učitel, rodiče, záškoláctví, sociálně-patologický jev, příčiny, formy, prevence

Abstract:

BEDNÁŘOVÁ, Anna. *Class teacher, – truancy in high schools*. Hradec Králové, Faculty of Education at University of Hradec Králové, 2020, 84 s. Bachelor's thesis

The main topic of this bachelor's thesis is truancy in high schools as one of the features of potentially risky behaviour, which besides bullying and cyberbullying, consumption of alcohol, drug usage and violent behaviour can be considered the most dangerous one. The whole thesis is divided into two parts. The theoretical part aims to determine the basic terms related to truancy as well as to present the stance of class teachers and other pedagogues who encounter aspects of truancy. Apart from that, the teachers' description of how they proceed in order to solve cases of truancy shall be included. Last but not least, this part shall present opinions of various experts as well as opinions of general public on the state of the current educational system.

The empirical part is conducted as a quantitative research with usage of questionnaires aimed not only at pupils but also at pedagogues and parents. The range of respondents shall be selected so that it corresponds with the attitude of everyone with interest in the issue of truancy, its causes and needed precautions.

Based on the insights gained by this research, it should be possible to determine a strategy that could help to eliminate or at the very least improve the current situation regarding the problematic of truancy as a socio-pathological phenomenon.

Keywords: pupil, class teacher, teacher, parent, truancy, socio-pathological phenomenon, causes, forms, precaution(s)

OBSAH

Úvod.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
Cíl teoretické části	10
1.1 Vývoj školství a pojem záškoláctví.....	10
1.2 Charakteristika a funkce školy a školního řádu	14
1.2.1 POVINNÁ ŠKOLNÍ DOCHÁZKA – školní řád.....	17
1.3 Záškoláctví jako sociálně patologický jev	20
1.4 Třídní učitel jako manažer pedagogů a žáků	23
1.5 Rodiče jako nositelé výchovy a povinností prevence záškoláctví	24
1.6 Současný stav školství z pohledu odborníků i veřejnosti	27
1.7 Záškoláctví na středních a odborných školách jako jedna z rizikových forem chování žáků	30
1.8 Řešení absence žáků třídními učiteli a rodiči.....	35
1.9. Spolupráce se školními výchovnými poradci a sociálními pracovníky.....	39
1.10.Souhrn opatření MŠMT k maximální možné eliminaci záškoláctví.....	41
II. PRAKTICKÁ (EMPIRICKÁ) ČÁST	44
Cíl praktické části	44
2.1. Hypotéza	44
2.2. Výběr předmětu výzkumu.....	45
2.3. Metodologie výzkumu.....	45
2.4. Výsledky dotazníků žáků	46
2.5. Výsledky dotazníků pedagogů	52
2.6. Výsledky dotazníků rodičů	57
2.7. Diskuze k dotazníkovému výzkumu.....	63
III. ZÁVĚR.....	68
3.1. Vyhodnocení definice cílů bakalářské práce	68
3.2. Přehled literatury	71
Přílohy	75

ÚVOD

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Třídní učitel – záškoláctví na středních školách“, ale i na odborných učilištích. Je to velmi aktuální téma, které je předmětem zájmu nejen samotného MŠMT, odborných pracovníků na všech stupních škol, ale rovněž veřejnosti.

Téma je zajímavé i z toho důvodu, že postavení a funkce třídních učitelů, jako nositelů výchovy a vzdělávání, není doceněna a stále více jsou od samotného poslání zatěžováni administrativními úkoly, které rozhodně ke kvalitě našeho školství nepřispívají.

Záškoláctví na středních školách a odborných učilištích patří do okruhu rizikového chování žáků, které lze považovat, vedle šikany, kyberšikany, alkoholismu, drogové závislosti a násilnického chování mimo školu, k těm nejnebezpečnějším. Jedním z mnoha důvodů je i to, že se u žáků středních škol jedná o nejrizikovější skupinu mládeže, za kterou je věk mezi 15–18 považován.

Je proto pochopitelné, že toto období je již pro žáka samotného dost těžké. Žáci, kteří nastupují na střední školy a učiliště jsou vystaveni psychické zátěži, a to jednak zásadní změnou prostředí, opouštějí své kamarády, mnohdy i rodičovské zázemí. V tomto období tedy čelí celé řadě podnětů, které se mohou na škole vyskytnout, a mnohdy nevidí jinou možnost řešení, než odmítnutím školy a vznikem záškoláctví. Záškoláctví musíme tedy oprávněně považovat za velmi závažný problém celé společnosti, které je nutné řešit již při samotném podezření ze zanedbávání školní docházky.

K výběru tématu záškoláctví mě dovedla i kritika široké veřejnosti k dnešnímu školství obecně. Také ve sdělovacích prostředcích je rizikovému chování mládeže věnována v posledních letech zvýšená pozornost, protože je na některých středních školách a odborných učilištích chování žáků alarmující. Proto MŠMT apeluje na všechny, kteří se se záškoláctvím setkávají, aby tyto poruchy chování netolerovali, a již při samotném podezření je nepřehlíželi, ale společně s rodiči případně s dalšími odborníky řešili.

Jedním z nejdůležitějších činitelů v prevenci, nebo následném řešení záškoláctví, je bezesporu rodina a její sociální kontrola.

Domnívám se, že literatura, ze které ve své teoretické části v jednotlivých kapitolách vycházím, je velmi inspirující a poučná, bohužel praxe se od ideálního a žádoucího stavu mnohdy liší. I to je další důvod mého zájmu o toto téma. Jak jsem postupně studovala literaturu, odborné články a metodická doporučení zjistila jsem, že téma bakalářské práce má mnoho vnitřních i vnějších propojení, a že se jedná o problém nejen žáků, třídních

učitelů, ale celé řady dalších činitelů ať již pozitivních nebo negativních, které jsem se snažila v teoretické části zachytit.

Protože se jedná o velice aktuální, ale i citlivé téma, je bakalářská práce rozdělena do dvou částí, již zmíněnou teoretickou, ale i praktickou. Teoretická část se opírá o odbornou literaturu doplněnou o vlastní zkušenosti. Praktická část pak hledá odpovědi prostřednictvím dotazníků na skutečnost, jak problematiku záškoláctví vnímají žáci, učitelé a rodiče.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Cíl teoretické části

Cílem teoretické části je podrobnější pohled na vývoj školství, ale především vystihnout ten správný okamžik, kdy lze hovořit o záškoláctví, jako sociálně – patologickém jevu. Nejobtížnějším bylo z velkého množství odborné literatury vybrat a zařadit do bakalářské práce nejdůležitější postřehy ke vzniku záškoláctví, jeho formy, důvody a prevence.

Zvláštní pozornost bude věnována úloze třídního učitele, ale i celého pedagogického sboru. Protože je v současné době více prostoru a odborné literatury věnováno povinnostem středních škol a odborných učilišť v prevenci rizikového chování, ale i jejich podílu na výchově, zapomíná se mnohdy na nejdůležitější roli rodiny, která je prioritně za chování žáků, jejich výchovu a prevenci negativních projevů zodpovědná.

1.1 Vývoj školství a pojem záškoláctví

Dějinný vývoj školství je do bakalářské práce zařazen naprosto záměrně, protože každý člověk by měl znát svoje vlastní dějiny, pak může lépe pochopit současnost a poučen minulými chybami kvalitněji ovlivňovat budoucnost.

„Cílem vzdělání a moudrosti je, aby člověk viděl před sebou jasnou cestu života, po ní opatrně vykračoval, pamatoval na minulosť, znal přítomnosť a předvídal budúcnosť.“¹

Vývojem školství a tématem záškoláctví, jeho vznikem a postupnými změnami v příčinách tohoto negativního jevu, je přistupováno po zásadních etapách, tak jak jsou v historických dokumentech popisovány. Výsledkem by mělo být zjištění, kdy a za jakých podmínek vzniklo záškoláctví, tedy kdo a kdy chodil tzv. za školu. Vývoj školství prodělal

¹ Citáty: Jan Amos Komenský [online]. [cit. 2019-11-10]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/jan-amos-komensky>

od svého vzniku, řadu velmi zásadních, ale pro budoucí školství významných změn. Vznik českého školství můžeme vysledovat společně se vznikem českého státu. První zlomový okamžik nastal v 9. století, kdy přišli na Velkou Moravu Konstantin (Cyril) a Metoděj. Jejich největší význam spočívá ve vytvoření slovanské abecedy, nazvané hlaholice a následným vznikem prvních škol, kde se vyučovalo staroslovenštinou, a tím došlo k významnému posunu v možnostech vzdělání. Ve středověku pak byla zásadním nositelem vzdělání církve, která spravovala školy klášterní, katedrální nebo farní.

Dalším významným obdobím byla doba pobělohorská, kdy se ocitlo české školství, vlivem společenských změn, ve značném úpadku. V této době začal nekompromisní boj proti nekatolickému školství. Svá teritoria si chránili rovněž jezuité, kteří se orientovali na střední a vysoké školství. Další řády, které do země přišly, se dlouhou dobu zabývaly vzděláváním dětí na venkově a menších městech. Je známé, že se stát o vzdělání svých poddaných vůbec nezajímal a školský systém neexistoval.²

Největším přínosem, i pro současné školství, je bezesporu dílo Jana Ámose Komenského, který je všemi nazýván učitelem národů, a na kterého bychom měli být právem hrdi. Jeho díla, zabývající se úsilím o reformu školství a jeho názorem, že všichni, bez rozdílů, by měli mít právo na vzdělání, jsou známy nejen v Evropě, ale i po celém světě. Byl přesvědčený o nutnosti zavést jasná pravidla do vzdělávání dětí, které popisuje ve spisu „*Navržení krátké o obnovení škol v Království českém*“ z roku 1632. Uvažoval tak v době, kdy oblast vzdělávání byla plně v rukou církve. Jan Ámos Komenský je dosud právem považován za jednoho z největších českých myslitelů, filozofů a spisovatelů, současně je považován za zakladatele moderní pedagogiky. Jeho *Velká didaktika* (*Didactica magna* – 1657) podrobně rozpracovává nauku o vyučování a je zaměřena jak na učitele, žáky, obce i rodiče. Je obdivuhodné, že dokázal vytvořit nadčasové dílo, kterým předběhl celá staletí v pojetí výuky, a jeho obsah platí dodnes. Popisuje, jak vyučovat, vychovávat, že je studium důležité pro život, opakovaně zde odmítá tělesné tresty, ale současně nabádá ke kázní a slušnosti při vyučování. Jak pravdivé je přísloví „*Škola bez kázně, mlýn bez vody*“.³ Kromě toho považoval za nežádoucí chození za školu, proto apeloval na vznik příjemného prostředí ve školách i mimo ně. Za velmi důležité považuje mít dobrý základ, na kterém se dá dál úspěšně stavět. To je v současné době velmi živé a aktuální téma. Dobrých škol bylo tehdy

²Docplayer [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/105958969-skolstvi-pred-reformami-marie-terezie%E2%80%A6>

³Komenský [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://komensky.trenck.cz/didactica-magna--idc248>

velmi málo, a pokud byly, tak jen pro bohaté, a v malých městech a obcích nebyly založeny vůbec. Protože v té době nebylo střední vzdělání povinné, bylo vzdělávání v zájmu studentů, ale především jejich rodičů. Jistě i zde se objevila nepřítomnost studentů na vyučování, ale rozhodně se nejednalo o záškoláctví v našem pojetí tohoto slova. Příčiny byly výrazně odlišné od dnešních, například vzdálenost školy, zejména v zimních měsících, byla jistě i jedním z důvodů nepřítomnosti studenta na vyučování, v létě pak práce na hospodářství jako pomoc rodičům. Významnou změnou bylo za vlády Marie Terezie vytváření podmínek pro rozšíření všeobecného vzdělávání, na které navazovalo v roce 1869 zavedení povinné školní docházky.⁴

Toto opatření patří mezi průlomové a pro současnost i inspirativní. Zajímavé je, že již v této době byli rodiče různě trestáni, pokud jejich děti pravidelně školu nenavštěvovaly.

Je zcela logické, že úroveň vzdělávání vždycky podléhala společenským a politickým změnám. O tom, že války školství nesevďčí, se Československo bohužel přesvědčilo hned dvakrát, a to první i druhou světovou válkou. Školství v letech 1914 až 1918 bylo první světovou válkou silně poznamenáno. Hrůzy války měly negativní dopad nejen na školství, ale také na rodinné zázemí žáků a učitelů. Během první světové války byly kladeny stále větší nároky také na učitele i jejich žáky, aby se i oni zapojili do válečného snažení a militarizace společnosti. Již na počátku války byly školám doručeny nejnovější pokyny c. a k. ministerstva kultu a vyučování. V té době se také zhoršila morálka mládeže, protože v rodinách chyběl mužský vzor. Válečné období značnou měrou přispívalo k absencím žáků ve školách, opakování ročníků nebylo výjimkou. (Výňatky z příručky „Škola a světová válka“.⁵

Po zániku Rakousko-Uherska vznikla Československá republika, která si postupně vybudovala soustavu svých řídicích orgánů. Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO), které převzalo starou rakouskou organizaci základního a středního školství z roku 1869 a po dobu své existence až do druhé světové války ji zásadně nezměnilo.

Představit školství v době protektorátu dnešní mládeži není vůbec snadné. Mnohé z tehdejších předpisů byly doslova absurdní, ale přesto se musely dodržovat. Po vzniku protektorátu byly ze vzdělávání vyloučeny všechny romské a židovské děti, 17. listopadu 1939 došlo k uzavření vysokých škol, postupně byl omezován přístup i na střední školy. Válečné období, poznamenané strachem, bylo jednou z hlavních příčin absence žáků ve školách. V období protektorátu šlo především o likvidaci

⁴ Kasper, T., Kasperová, D., *Dějiny pedagogiky*, 2008, s. 85, ISBN 978 – 80 – 247 – 2429 – 4

českého školství. Tak jak válka postupovala, často se neučilo, protože bývaly např. uhelné prázdniny, jídla i zboží byl nedostatek, a tak žáci museli sbírat prakticky cokoliv – od papíru, přes kov, látky, léčivé byliny až po kosti. Ve školách chyběli učitelé, někteří museli na frontu, jiní skončili v koncentračních táborech. Průběh vyučování byl také narušován nálety spojeneckých letadel, a to zejména v posledním válečném roce.⁶

Vývoj československého školství byl silně poznamenán již rokem 1948, kdy se v Československu vyostřila již tak napjatá politická situace. Rokem nástupu Komunistické strany k moci byl také dobojován zápas o jednotnou státní školu.⁷ Veškeré školy tedy spravoval stát, který rozhodoval o podobě a obsahu výuky. Z hlediska vzdělávání dětí se nehledělo pouze na přání jednotlivce, ale přihlíželo se k potřebám celé společnosti. Vytvořením jednotné školní soustavy byl tedy zaručen jednotný styl výchovy a vzdělávání. Stát měl zásadní vliv na vzdělávání dětí od útlého věku. Třetí stupeň vzdělání již povinný nebyl. Vzdělávání zajišťovaly odborné školy, kde docházka trvala 3 roky. Dále existovaly vyšší odborné školy se čtyř až pětiletou docházkou. I přes tyto skutečnosti existovalo záškoláctví nebo právě proto.

Po roce 1989 opět došlo, pod vlivem politických a společenských změn, k zásadním změnám ve školském systému, které s sebou přinesly nová pozitiva, ale i negativa.

Mým cílem v této části bylo jen stručné shrnutí zásadních mezníků ve vývoji školství, tak jak je v historické literatuře popisováno. Je pochopitelné, že nelze obsáhnout všechny významné události. Zajímala jsem se zejména o ty okamžiky, které znamenaly první náznaky nepřítomnosti žáků na vyučování, absencí, chozením za školu, deviací či samotným záškoláctvím. Není podstatné, jak budeme tento jev nazývat, daleko důležitější je zjištění, že již po zavedení povinné školní docházky se první náznaky absencí z vyučování objevovaly.

Tak jak se postupně zdokonalovala společnost v oblasti technických, přírodovědných a humanitních vědách, jako pozitivní skutečnost, ruku v ruce s tímto vývojem se začaly objevovat i negativní jevy, které se rovněž měnily v přímé závislosti na stupni vývoje společnosti. Jednotlivé kapitoly bakalářské práce se zabývají podrobnějším rozbořením nejen záškoláctví, příčinami a důvody, ale zároveň nejdůležitějšími činiteli ve výchově a vzdělávání, kterými jsou rodiče a pedagogičtí pracovníci obecně, se zvláštním

⁶Školákem v protektorátu [online]. [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: <https://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/kolstvi-a%E2%80%A6>

⁷Zákon č. 95/1948 Sb., který stanovil základní úpravy pro jednotné školství.

zaměřením na třídní učitele, kteří jsou jedněmi z hlavních činitelů školské soustavy výchovy a vzdělávání.

1.2 Charakteristika a funkce školy a školního řádu

„Škola je instituce primárně sloužící k výchově (formování osobnosti) a vzdělávání (osvojování znalostí a dovedností, končící v některých případech získáním profesní kvalifikace). Vedle toho slouží společenské integraci (formuje způsoby komunikace a umožňuje úzký kontakt mezi příslušníky různých společenských skupin) a také selekci (některé školy a vzdělávací programy jsou dostupné jen pro žáky s určitým sociálním kapitálem). Škola významně ovlivňuje sociální alokaci, čili umístování jedinců do systému společenské stratifikace. Škola může být místem deprivace potřeb dítěte, může být i místem, kde je dítě žijící v nepříznivém rodinném prostředí resocializováno (ve škole probíhá tzv. sekundární socializace).“⁸

České školství prošlo celou řadou reforem, které v sobě odrážely nejen technický, společenský, ale i politický vývoj našeho státu. Na tyto změny muselo školství reagovat okamžitě, někdy se zpožděním, protože bylo potřeba změny zahrnout do učebních osnov a v neposlední řadě připravit současné i budoucí pedagogy na změny v pojetí výuky, aby funkce školy splnila svoje poslání. I přes to se však charakteristika i funkce školy vrací ke kořenům, ať již to je odkaz Komenského nebo Marie Terezie a zůstává věrné některým tradicím. O tom, že školství je neustálý a složitý proces není pochyb. V čase se měnila délka školní docházky, přibývalo středních škol a odborných učilišť. A právě neustále se rozšiřující nové poznatky ve všech oblastech lidské činnosti, bylo a je to právě školství, na které celá společnost spoléhá, že výuka na ně bude reagovat. Předpokládá, že si žáci budou osvojovat nové vědomosti, dovednosti a návyky, potřebné pro další vysokoškolská studia nebo budou dostatečně odborně a prakticky připraveni pro vybrané povolání.

Vzdělání současně formuje osobnosti žáků a je rovněž chápáno jako součást výchovy. Veškeré změny jsou pak zaznamenány ve ŠVP, který je zásadním dokumentem vytvářený školou a zahrnuje nejen témata výuky, ale i klíčové kompetence žáků. Je to jedinečná pomůcka, která umožňuje škole implementovat do předmětů vlastní obsah. Schvaluje jej ředitel, ale také za něj zodpovídá. Ne všechny školy však ŠVP mají.

⁸ Matoušek, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 1. vydání, s. 237. ISBN 80-7178-549-0

S charakteristikou a funkcí školy je třeba také připomenout, jak se středoškolské vzdělávání změnilo svým rozsahem a současně i obsahem výuky. Ve druhé polovině 20. století školství výrazně ovlivnili komunisté. Při jejich reformách od roku 1948 bylo vydáno mnoho zákonů. Například Zákon č.31/1953 Sb., o školské soustavě.⁹ Tento zákon vnesl do školství ideologii KSČ a ovlivnil tak obsah výuky (Markus 2002), byly sice snahy o zlepšení situace, ale politické vlivy snahu přerušily (Vališová, Kasíková, Váňová aj. 2007). Zákon č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání. Zásadní změnu pak přinesl Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a SŠ, kdy se změnila délka docházky na osm let. Souběžně ale pokračovala i devítiletá docházka, která byla postupně ukončena. Domnívám se, a z rozhovoru s pamětníky vyplynulo, že následné vzdělávání po 8. třídě nebylo řádně připraveno, a pro mnohé studenty nezvládnutelné. Nezvládnutí nároků studia připravilo podmínky pro záškoláctví, které bylo postihováno jako v každé době, a to nejen u samotných žáků, ale i rodičů a v neposlední řadě to bylo dáváno za vinu především učitelům jako nežádoucí jev, o kterém se však moc nehovořilo a bylo řešeno výhradně za zdi škol. V současné době je povinná devítiletá školní docházka, po jejímž ukončení odcházejí žáci na různé střední školy nebo odborná učiliště, která nabízejí rovněž čtyřletá studia zakončená maturitou. Rovněž vznikla osmiletá nebo šestiletá gymnázia, do kterých mohou žáci nastoupit již z páté nebo 7. třídy. V nich jsou ale již osnovy přizpůsobeny věku žáků. Po ukončeném středoškolské vzdělání, mohou žáci, zejména z gymnázií, pokračovat ve studiu na VŠ.

Každoročně se desetitisíce žáků. Tříd rozhodují pro pokračování ve studiu. Protože výběr značně ovlivňují rodiče, je třeba, aby se zaměřili na tři základní kritéria – jaký zvolit obor, jak daleko by měla být škola od místa bydliště a jaký typ školy zvolí, zda veřejnou, soukromou nebo církevní. Aby střední škola mohla plnit funkci, pro kterou je určena, měli by se žáci společně s rodiči seznámit s charakterem školy, s jejími osnovami a požadavky. Obavy rodičů i dětí z přechodu na střední stupeň vzdělání jsou pochopitelné, žáci se bojí, protože ještě nemají ucelenou představu o tom, jak zvládnou učení, jaký bude kolektiv apod. Proto je velmi důležité, aby rodiče dobře znali zájmy svých dětí, ale současně nepřeceňovali jejich schopnosti a neplnili si tak spíš svoje vlastní sny. Přecenění studijních předpokladů je jednou z možností vzniku záškoláctví. Žáky studium nebaví, mají špatné výsledky, s rodiči jsou kvůli špatnému prospěchu v neustálém konfliktu. Aby se vyhnuli písemným zkouškám, nebo zkoušení, raději do školy nejdou. Aby měly děti jasnější

⁹ Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě

představu o budoucím studiu je vhodné, aby společně s rodiči navštívily dny otevřených dveří na školách nebo učilištích, kde se mohou podrobně s funkcí a charakterem budoucího vzdělávání seznámit. Při těchto návštěvách jsou jim představeny mimoškolní aktivity, které při rozhodování o budoucím studiu mohou sehrát pozitivní roli.

Nezanedbatelná není ani činnost Úřadů práce a jejich burzy práce. V současné době rovněž Krajské úřady vytvářejí podmínky pro vznik SŠ a OU se zaměřením na ty technické a manuální obory, které významně na trhu práce chybí. Jedním z důvodů je, podle mého názoru, že se rozpadly velké podniky, ať již strojí, potravinářské, textilní apod. S nimi totiž zanikla i učiliště, která se dnes s velkými problémy obnovují. Usměrnění studijních oborů je proto víc než žádoucí a potřebné.

Tak jak je pozitivním prvkem reakce na veškeré společenské změny, a to již od dob školských reforem Marie Terezie, musíme objektivně připustit, že vedle toho existují negativa, která vznikají také v závislosti na stupni vývoje školství. První případy zameškání výuky se objevují již s povinnou školní docházkou, a v každém z následujících popsanych období chození za školu patřilo k přirozenému postoji žáků ke vzdělání. Rovněž příčiny byly odlišné, proto nelze v dobách minulých hovořit o projevu rizikového chování, zejména pak o záškoláctví, tak jak jej známe v dnešní podobě. Když je něco pravidelné a musí se, tak to přirozeně svádí zkusit, co to udělá, když místo do školy, půjde žák třeba do kina nebo s kamarády. Na zjištění a prevenci musí být zajedno jak učitelé, tak rodiče a stanovit taková účinná opatření, která podchytí záškoláctví v samém počátku. Bohužel v tomto směru jsou značné rezervy rodičů, ale i školy, a o zanedbání školní docházky se dozvedí náhodou nebo vůbec, a pak jsou nuceni řešit až nepříjemné důsledky záškoláctví.

O tom, že se v době dospívání přebudovává sebeobraz a sebepojetí prakticky od základů není pochyb. V tomto období velmi citlivě reagují dospívající na hodnocení okolím. Rodiče se často domnívají, že jejich děti nejsou připraveny na samostatný život, a tak se snaží kontrolovat a vychovávat příkazy a zákazy, po kterých následuje třeba trest. I přesto adolescenti prosazují svoje názory, i když vědí, že se to rodičům ani učitelům nebude líbit. Lze proto konstatovat, že v tomto období dochází spíše ke kvalitativní přeměně a schopnosti zachytit tyto změny. Podle toho pak hodnotíme dobré nebo špatné rodiče, ale i dobré nebo špatné učitele.¹⁰ Všechny tyto kvalitativní změny se pochopitelně promítají do celého školství, které na ně musí reagovat a vytvořit takové podmínky, které předejdou nebo alespoň napomohou zmírnit rizikové chování žáků včetně záškoláctví.

¹⁰Kasper, T., Kasperová, D., *Dějiny pedagogiky*, 2008, s. 88, ISBN 978 – 80 – 247 – 2429 – 4

Nejdůležitějšími a současně základními dokumenty školy jsou Školní řády. Ty jsou závazné nejen pro žáky, pedagogy, ale i rodiče. Protože se jedná o velice důležité ustanovení §30 zákona č. 561/2004 Sb., je povinné školní docházce a školnímu řádu věnována samostatná kapitola.

1.2.1 POVINNÁ ŠKOLNÍ DOCHÁZKA – ŠKOLNÍ ŘÁD

Základy povinné školní docházky na českém území, jak jsem již uvedla, položila v roce 1774 císařovna Marie Terezie, ale až 14. 5. 1869 vznikl školský zákon, který stanovil osmiletou školní docházku. V roce 2019 uplynulo již 150 let od jeho vzniku.¹¹

V současné době, po několika experimentálních změnách, musí žáci plnit základní školní docházku 9. let. Pokud nevyjde žák z 9. třídy maximálně v 17 letech, nemá ukončené základní vzdělání. Vzdělání si pak mohou doplnit prostřednictvím Úřadu práce ve speciálních kurzech.

Podle statistických údajů nedokončí základní školní docházku každoročně asi 5 % žáků. Mezi nejproblémovější patří docházka dětí z tzv. „vyloučených lokalit“, kde mají nejvíce práce právě sociální pracovníci, kteří na docházku dětí dohlížejí. I přes jejich snahu je však procento dětí, které nedokončí základní vzdělání poměrně vysoké, protože na každoroční počet dětí, které nastoupí do základní školy, ji nedokončí každé dvacáté.¹¹

Základní vzdělávání se uskutečňuje na základní škole, škole, třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona, na nižším stupni víceletých gymnázií a konzervatoří v osmiletém oboru vzdělání tanec. Základní vzdělávání lze na prvním i na druhém stupni uskutečňovat také formou individuálního vzdělávání. Je to v současné době jedinou etapou integrovaného vzdělávání, kterého se povinně účastní každé dítě z kulturně a jazykově odlišného prostředí.¹²

Jedině ukončené devítileté základní vzdělání umožňuje žákům nastoupit na střední školu nebo odborné učiliště, a to jak na školy státní, soukromé nebo církevní. Podmínky přijetí stanovují SŠ nebo OU, zpravidla se jedná o úspěšné složení přijímacího řízení. Nabídka oborů je poměrně široká např. všeobecné vzdělání, střední odborné učiliště,

¹¹ceskaskola.cz/2019/05/msmt-zakladni-vzdelani-neziska-rocne.html

¹²Národní ústav pro vzdělání [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: nuv.cz/t/zakladni-vzdelavani.

dvouleté odborné učiliště, tříleté odborné učiliště, střední škola zakončená maturitou, konzervatoř, lycea a v neposlední řadě speciální školy pro zdravotně postižené apod.¹³

Je nutné zdůraznit, že vzdělávání po ukončení základní devítileté školy není již povinné, ale má svá pravidla obsažena ve Školním řádu. Po přijetí žáka na střední školu nebo odborné učiliště začíná nová životní etapa pro žáka, ale i pro rodiče. Přejít na střední školu je pro každé dítě velký stresor a jen podpora rodiny mu pomůže jeho obavy a strach bez větších problémů zvládnout. Tím prvním, s kým se rodiče i žáci setkají je třídní učitel, který je seznamuje s učebním plánem, povinnostmi pedagogů, ale i žáků. Nutnou podmínkou pro zdárné studium je úzká spolupráce třídních učitelů, ale i ostatních pedagogů s rodiči nebo rodičem. Kromě toho dnes většina škol má zavedený elektronický systém, ve kterém si mohou rodiče kontrolovat studijní výsledky žáků. Bohužel praxe ukazuje, že rodiče se z větší části zajímají pouze o prospěch, podceňují přímou komunikaci se školou. Přitom vzájemná komunikace by byla velkým přínosem nejen v prevenci záškoláctví, které je na středních školách a učilištích bohužel častějším jevem než na školách základních (Informační bulletin č. 16 České školní inspekce uvádí, že záškoláctví na vybraných ZŠ zaznamenali pracovníci Školní inspekce u 39,1 % žáků, naproti tomu 68,7 % na SŠ). Elektronickou komunikaci lze využít jen díky obrovskému pokroku v této oblasti. V druhé polovině minulého století, kdy PC vlastnilo jen několik málo jedinců, ani školy jimi nebyly dostatečně vybaveny, odehrávala se komunikace mezi rodiči a pedagogy osobně ve škole, jiná možnost prakticky neexistovala. Také, z mojí vlastní zkušenosti, byla úcta k pedagogům mnohem větší. Dalším důvodem, proč rodiče nespolupracují se školou, tak jak by si žáci zasloužili, je příliš velká zaměstnanost rodičů.

Je bohužel pravdou, tak jak uvádí ČŠI, že největších bolestí středoškoláků je občasná neomluvená absence, která pramení z toho, že právě např. u dojíždějících žáků je sociální kontrola rodičů složitá, ale i nedostatečná. Téměř každý žák zkusí do školy nebo na praxi nejit a čeká, co se bude dít. *“Pokud se nic neděje, zkusí to opakovaně.”*¹⁴

V té chvíli si neuvědomí, že mu uniknou mnohdy základy jak ve výuce, tak v praxi, které jeho setrvání ve škole nebo učilišti velice ovlivní. Při dnešním nastavení financování školství jsou mnohdy školy benevolentnější a rodiče, aby neměl žák neomluvené hodiny, je dodatečně omluví. To je pro školu, ale i žáka ta nejhorší situace, a právě dodatečné, i dlouhodobé omlouvání žáků rodiči, vede často k tomu, že žák školu nedokončí, protože

¹³ Zákon č. 561/2004 Sb.

¹⁴ Střední odborná škola Teplice [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://sostp.cz/old-hs/?q=book/export/htm>

přestane díky absencím učivo zvládat a dostává se do začarovaného kruhu a absence se začnou stávat samozřejmostí. Pokud ale žáci vidí, že funguje mezi školou a rodiči vzájemná spolupráce, obvykle si záškoláctví rozmyslí. Pokud již tato situace nastane a je okamžitě řešena, obvykle si podobnou absenci již nedovolí.

Nedílnou součástí každé školy je jejich Školní řád, který je vydán v souladu s ustanovením § 30 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o základní dokument školy, který je každoročně novelizován a vydává jej ředitel školy po schválení Školní radou. Jsou v něm zakotveny základní povinnosti vyučujících, ale i žáků a jejich zákonných zástupců. Rovněž tam je pamatováno na žáky, kteří již dosáhli plnoletosti. Řád musí rovněž respektovat, kromě již zmíněného zákona, také Úmluvy o právech dítěte a Listinu základních práv a svobod.

Ministerstvo školství ČR vydalo *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, č.j. 10 194/2002-14 ze dne 11.3.2002.*

Z příslušného dokumentu jsem vybrala jen některé pasáže, a odpovídající část Školního řádu k tématu jsem zařadila jako přílohu č. 4 Bakalářské práce.

- Školní docházku evidují všichni učitelé do třídní knihy příslušné třídy
- Pro účel omluvy jsou žákům vydány Omluvné listy, případně jiný dokument, kam jsou zaznamenávány a potvrzovány nepřítomnosti lékařem, zákonným zástupcem
- V průběhu vyučování může žáka uvolnit jen třídní učitel nebo jeho zástupce
- Absenci je nutné omluvit v den vzniku, a to telefonicky nebo emailem
- Důvody nepřítomnosti je povinnost doložit do tří dnů od vzniku
- U nepřítomnosti žáka do 10 hodin bez řádné omluvy pozve třídní učitel doporučeným dopisem k vysvětlení zákonného zástupce
- U nepřítomnosti nad 10 hodin je svolána výchovná komise, která zápisem navrhne řešení
- Nad 25 hodin záškoláctví řeší orgán Sociálně právní ochrany dětí
- Při opakované omluvené i neomluvené absenci může být žák zařazen do zvláštního režimu, kdy mu bude uloženo dokládat nepřítomnost lékařským potvrzením nebo jiným oficiálním dokumentem
- U praktické výuky je vyžadováno vždy lékařské potvrzení

Přestože Školní řád jasně stanoví pravidla pro nezletilé i zletilé žáky, jak postupovat při omlouvání žáků z vyučování, řada rodičů o záškoláctví svých dětí neví a začne situaci řešit až v okamžiku, kdy žákům nebo zákonným zástupcům, hrozí sankce. Je jednoznačné, že i když středoškolské vzdělání je na bázi dobrovolnosti je nutné, příchodem na střední školu či učiliště, dodržovat pravidla zakotvená ve školních řádech.

1.3 Záškoláctví jako sociálně patologický jev

Sociální patologie je „*shrnující pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování. Je součástí sociální deviace, její vystupňovanou formou. Vznik a existence sociálně patologických jevů je výslednicí působení faktorů biologických, psychologických, sociálních, kulturních a dalších.*“¹⁵

U sociálně patologických jevů, jak byly pojmenovány, se nejednalo pouze o záškoláctví, do celé skupiny byla zahrnuta i řada nebezpečných jevů, které se vychylovaly z normálního soužití ve společnosti, a to negativním směrem. Byly a jsou tedy považovány za jevy nežádoucí a nebezpečné, ale současně se jedná o dlouhodobý problém celé společnosti. Na sociálně patologické jevy působí více faktorů, a to jak sociálních, kulturních, biologických a psychologických. Vystupňovanou formou, tedy mnohem nebezpečnější, je sociální deviace. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy nahradilo slovní spojení „sociálně patologické jevy“ pojmem „rizikové projevy chování“.

„*Nové metodické doporučení reflektuje aktuální terminologii – rizikové chování. Pojem sociálně patologické jevy je pojmem sociologickým a postihuje fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, krádeže, vraždy apod.), k nimž mimo jiné také musí směřovat opatření primární prevence. Nicméně ve školním prostředí pedagogové pracují s rizikovým chováním, vůči němuž zaujímají účinná primárně preventivní opatření s cílem minimalizace projevů i rizik takového chování a případně je diagnostikují a následně přijímají efektivní opatření.*“¹⁶ Podle jejich názoru, je to s ohledem na místo, kde se tyto jevy objevují, tedy ve školách, uvedený termín daleko výstižnější.

Rovněž tak jednorázová nebo opakovaná neúčast žáka na vyučování není považována za deviaci, ale je nahrazena slovem záškoláctví. Jedním z důvodů, proč byly tyto změny provedeny, je i fakt, že neexistují žádné přesné statistiky, které by uvedly, jaké

¹⁵ JŮVA, Vladimír et al. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2005, 118 s., 9 ISBN 978-80-8593-195-2

¹⁶ *Gymnázium a Obchodní akademie Hodonín [online]*. [cit. 2020-12-10]. Dostupné z: <https://sostp.cz/old-hs/?q=book/export/html/7>

negativní jevy jsou nejčastější, ale současně se musí brát ohled i na to, že řada z nich není vůbec odhalena. Vznikaly by potom přesné statistiky z nepřesných údajů. Problémem záškoláctví a jeho prevencí se v současné době zabývají prakticky všechny země Evropské unie.

Dle věkové kategorie žáků se vyskytuje záškoláctví ve zvýšené míře na druhém stupni základních škol a graduje ve věku středoškolského studia (15-18 let). V odborných textech není toto období adolescence jednoznačně stanoveno (některé zdroje uvádějí 16-20 let). V tomto období, které zahrnuje dospívání, je velmi obtížné vyžadovat respektování dříve úspěšně nastavených pravidel chování. Žáci Školní řády nerespektují, rodiče se stávají nechápajícími protivníky, kteří se zásadně mylí, naopak spolužáci, zejména ti s významnými kázeňskými přestupky, jsou hrdinové a silně můžou ostatní ovlivňovat.¹⁷

Domnívám se, že daleko nebezpečnější než samotné záškoláctví, je vytvoření většího prostoru k páčání trestné činnosti, protože záškoláci mají hodně volného času bez jakékoliv kontroly. **Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) příloha č. 11.** V reakci na tuto skutečnost a další možné nebezpečné aktivity mimo školu jsou opakovaně vyvíjeny nová doporučení, jak předcházet záškoláctví. Znovu musím připomenout, že jde především o efektivní komunikaci rodičů se svými středoškoláky, komunikaci s pedagogy, a to oběma směry. Pokud je situace kritická, rodiče by měli vyhledat pomoc příslušných orgánů sociální správy. Když rodiče selžou je namístě, aby na nezvladatelné chování jedinců upozornili učitelé prostřednictvím ředitele školy. Kritika současného školství je stále v popředí zájmů široké veřejnosti i odborníků a ukazuje se, že dosavadní používané nebo nepoužívané formy prevence nejsou plně účinné ani dostačující.

Je třeba také podotknout, že nemalé procento žáků středních škol a OU není ve škole úspěšných a z různých příčin vzdělání nedokončí. Jedním z těchto důvodů jsou i časté absence a záškoláctví, ale i další formy rizikového chování, které mohou být důvodem k vyloučení žáka ze školy.

Obecně mohu říci, že záškoláctví, útek, toulky aj. jsou jevy, které patří do kategorie specifických poruch chování mající své vnitřní i vnější příčiny. V Pedagogickém slovníku jsou poruchy chování vysvětleny „jako projevy chování dětí a mládeže, které nerespektují ustálené společenské normy“.¹⁸

¹⁷Langmeier, J. - Krejčířová, D. *Vývojová psychologie, 2., aktualizované vydání.* Praha: Grada Publishing, 2006. s. 368, ISBN: 80-247-1284-9

¹⁸PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník.* Praha: nakladatelství Portál, 1995, 1. vydání, 292 s., ISBN80-7178-029-4

Tyto jevy si jsou navzájem podobné, prolínají se a někdy je obtížné stanovit mezi nimi přesnou hranici. To dokáže většinou určit jen zkušený pedagog a odborník z psychologické a pedagogické praxe. Záškoláctví je úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se vlastně o formu útěku žáka ze školy. Vyskytuje se na ZŠ, ZŠS i SŠ již od 1. ročníku a s postupujícím věkem, zvláště v období puberty, kdy se počet zameškaných neomluvených hodin úměrně zvyšuje. Záškoláctví je nejklassičtější poruchou chování u dětí, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem. Záškoláctví se dopouštějí jedinci, kteří neplní nebo nejsou schopni plnit školní povinnosti a dostávají se do stresujících situací (i ze strachu z potrestání rodiči). Patří sem i skupina žáků, kterou škola prostě nebaví. Záškoláctví můžeme identifikovat jako impulzivní nebo jako účelové či plánované.

Aby ve společnosti nedocházelo k velkému výskytu sociálních deviací, je důležité, aby v ní probíhala přiměřená sociální kontrola. Ta může mít dvě formy – formální a neformální. Pod pojmem formální sociální kontrola si můžeme představit například soudy, nebo orgány Policie ČR, které se snaží omezit především takové sociální deviace, které ohrožují některé jedince v dané společnosti, nebo dokonce společnost celou. (Střelec 1998) se domnívá, že stálý dozor činí děti nesamostatnými, protože jim nedopřává prostor k samostatnému rozhodování. Naopak pokud by byla kontrola společnosti příliš nízká, vyskytovaly by se negativní sociální deviace ve velké míře, protože by jedinci neměli žádný pocit kontroly.¹⁹

Nejoptimálnějším řešením by mělo být dosažení „optimální míry sociální kontroly“. Jako příklad instituce neformální sociální kontroly můžeme uvést rodinu, přátelé, zájmové spolky, sousedské vztahy aj.

Pakliže se soustředím na záškoláctví a je jedno, o jaký typ záškoláctví se jedná, vždycky vzniká žákovi velké množství času, který je potřeba něčím vyplnit. Častými společníky při trávení takto vzniklého volného času jsou herní automaty, alkohol nebo drogy, objevuje se i drobná delikvence, především drobné krádeže nebo grafity.²⁰

¹⁹ STŘELEČ, S., Kapitoly z teorie a metodiky výchovy, I., Brno: Paido 1998, 189 s., ISBN 80-85931-61-3

²⁰ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28) příloha č. 11.

1.4 Třídní učitel jako manažer pedagogů a žáků

Zaznamenala jsem, že již vyšla česká kniha o středním školském managementu, ve které se autorka snaží jej začlenit do organizační struktury školy.²¹

O třídních učitelích, jejich poslání a odpovědnosti, bylo napsáno mnoho odborné literatury. Většinou se jedná o základní definice poslání a postavení třídního učitele, které se postupně doplňují a reagují na společenské i politické změny, tak jak se postupně mění v čase, kdy vznikly. Většina této literatury však vznikala již v minulosti, současné školství a postavení třídního učitele se opírá spíše o metodiku vydávanou MŠMT. V knižní podobě je děl méně a zabývají se převážně popisem ideálního učitele nebo jak se jim stát.

Třídní učitelé jsou průvodci žáků po celou dobu jejich studia, seznamují je se Školními řády, řeší školní i osobní problémy. To tedy v ideálním případě. Domnívám se, že na vysokých školách, které studenty připravují na vstup do praktického školního prostředí, nejsou na to, aby byli dobrými třídními učiteli dostatečně připraveni. Školní prostředí je živý organizmus, který se může dynamicky měnit. Starší kolegové odcházejí do důchodu, ve sborovnách je více žen než mužů, které odcházejí na mateřskou dovolenou. A tak řediteli školy, který pověřuje třídnictvím, nezbyvá mnohdy nic jiného než pověřit mladého, začínajícího kolegu třídnictvím. Ten se vše učí za pochodu, a kromě vlastní výuky musí zvládnout i celou řadu administrativních úkonů, které se bohužel stále zvyšují.

Právě pro definici a obsah činnosti manažerů je snaha o to, udělat z třídních učitelů manažery škol, a to nejen z nich, také ředitelé škol by měli být manažery. A co bylo hlavním podnětem pro to, aby vznikla potřeba udělat z tradičního českého učitele a ředitele manažera?

Předností a poslání manažera je umět jednat s lidmi, v případě školy se žáky, dále musí být vybaven dobrými komunikačními schopnostmi, ve školách to je komunikace se žáky, rodiči, dalšími pedagogickými pracovníky, svým chováním a jednáním musí jít ostatním příkladem. Dále musí jednat v zájmu své firmy, v případě školy jednat za třídu, hájit její zájmy, a tlumočit jí zásadní rozhodnutí vedení školy. Důležitá je i kontrola, tedy splnění zadaných úkolů. Manažer by měl řešit nejen pracovní, ale i soukromé problémy podřízených. Na středních školách a odborných učilištích tuto funkci zastávají nejen třídní učitelé, ale i ostatní pedagogičtí pracovníci, protože žáci mohou své osobní i studijní problémy řešit s učitelem, ke kterému mají důvěru. Lze konstatovat, že některé činnosti lze chápat jako manažerské, ale jsou i činnosti, které doporučuje MŠMT. Například MŠMT

²¹MUNKOVÁ, G., *Sociální deviace*, Aleš Čeněk, 2013, 168 s., ISBN 978-80-7380-398-8

vydalo Metodický pokyn k organizování třídnických hodin, které by měly být nápomocny při prevenci rizikového chování žáků. To je ale již specifická činnost středních škol a odborných učilišť, která vybočuje z činnosti manažerů. Bohužel se tento pokyn neseťkává s velkým zájmem škol, protože nemá podporu v tradici a SŠ i OU se mu brání. Zákon č. 561/2004, ve znění pozdějších předpisů, který v § 164 odst. 1 hovoří jasně o povinnostech ředitelů škol a každý následující zákon tuto funkci nepřeformuloval, proto se domnívám, že některé tradice je dobré ctít.

Hlavním posláním všech třídních učitelů, ale i ostatních pedagogických pracovníků je především žáky vzdělávat a být nápomocni v usměrňování jejich chování v souladu se Školním řádem. Pedagogičtí pracovníci mají mnohem hlubší a specifitější poslání, které se odráží v kvalitě celé společnosti. Podle MŠMT, zákon č. 563/2004, §2 je učitel především ten, který má ve své kompetenci vzdělávat a vychovávat svěřené subjekty. Vedle rodiny se významnou měrou podílejí na výchově žáků, usměrňují jejich postoje, ovlivňují vývoj jedince žádoucím směrem. Všichni učitelé by měli přispívat k dobrému a přátelskému klimatu ve třídách, zejména třídní učitel by měl svoje žáky, ale i jejich rodinné zázemí, dobře znát. Pokud tomu tak je, má lepší předpoklady k eliminaci rizikového chování, především záškoláctví. Bohužel tam, kde by měla výrazně podpořit autoritu všech pedagogů rodina, rodina selhává a začne aktivně spolupracovat až ve chvíli, kdy hrozí žákovi postih včetně např. podmíněčného vyloučení.

I když činnost třídních učitelů lze částečně považovat za činnost manažerskou, není organizování, vedení, plánování a rozhodování jejich hlavní náplní, jejich rozhodujícím a hlavním posláním je kvalitní výuka. Učitel je od slova učit a snad to tak zůstane. Ve školství je mnohem víc daleko závažnějších problémů, které je nutné řešit.

1.5 Rodiče jako nositelé výchovy a povinností prevence záškoláctví

Rodiče vždy byli a budou základními nositeli výchovy a i těmi, kteří nesou odpovědnost nejen za řádné plnění povinnosti při absolvování povinné školní docházky svých dětí, ale současně se významně podílejí na prevenci záškoláctví v nejrizikovějším období mezi 15-19 rokem života dítěte. V tomto období žáci, pokud zdárně ukončí základní vzdělání, odcházejí na střední školy. Protože středoškolské vzdělání již, jak jsem uvedla, není povinné, záleží především na společném rozhodnutí žáků a rodičů, na jakou školu nebo

učiliště nastoupí. V rozhodování je nutné vzít v úvahu především zájmy žáka. Ne všem se podaří nastoupit na SŠ nebo OU podle představ, pak je právě na rodičích, ve spolupráci se školou, aby žák dodržoval pravidla školní docházky, zakotvené v každém řádu školy.

Pro harmonický vývoj dítěte je nutné zajistit i základní materiální podmínky, dítě se musí v rodině cítit bezpečně. Výchovná funkce ale není závislá na materiálních hodnotách. Může však být příčinou záškoláctví žáků, pokud se setkají ve škole s posměchem, že nemají např. značkové oblečení nebo nejmodernější typ telefonu. Daleko horší, a pro výchovu složitější bývá, když dítě přichází na střední školu nebo učiliště z rodinného prostředí, kde vládnu mezi rodiči napjaté vztahy. Protože přechod na střední stupeň vzdělání je již pro samotného žáka stresující, tyto neshody mezi rodiči, ale i mezi sourozenci, mohou zapříčinit problémy s učením a celkově horší adaptaci v novém prostředí školy. Někteří odborníci proto soudí, že různé negativní jevy souvisí především s nekvalitním rodinným prostředím, protože rodinná výchova a rodinné prostředí je nejvýznamnějším činitelem, které formuje děti.²²

Je tedy naprosto zřejmé a dlouhodobými zkušenostmi prověřené, pokud existují v rodině přátelské a láskyplné vztahy a vzájemná důvěra, je to první předpoklad, že se podaří záškoláctví předejít nebo jej alespoň podchytit včas a řešit příčiny a důvody hned v zárodku. To tedy znamená, že aniž by si to rodiče uvědomovali, vlastní motivace záškoláctví určuje výchovný přístup rodičů. Z hlediska rodinné informovanosti platí víc než jinde přísloví „Důvěřuj, ale prověřuj“. Pokud pozorují rodiče změny v chování je namístě být ostražitějšími a přinejmenším se snažit přijít na příčinu změny v chování. Všimát si tedy podezřelých signálů u dítěte přispívá k včasnému odhalení možného záškoláctví. Jednou z osvědčených cest je stálá komunikace, zkusit probrat s dítětem jeho chování a zkusit pochopit a odhalit příčiny. Pravdou ovšem je, že *“Rodiče se nezajímají tolik o to, jak dítě prožilo den, co skutečně ve škole zažilo, jaké radosti či strasti jim den přinesl. Většinou se chtějí dozvědět, jaké syn či dcera dostali známky, jak byli ve škole úspěšní.”*²³ Je to bohužel smutná pravda, o které hovoří nejen odborníci, ale především učitelé. Ve známkách, které si mohou rodiče zkontrolovat, najdou jen informaci o prospěchu. V celkovém hodnocení žáka se však, kromě známek, odráží i celková aktivita žáka v hodinách, jeho příprava na vyučování, vypracovávání domácích úkolů, ale také chování v hodinách, docházka do školy

²² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. Praha: nakladatelství Portál, 1995, 1. vydání, 292 s., ISBN 80-7178-029-4

²³ GJURIČOVÁ, Š., Kocourková, J., Koutek, J. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, 1. vydání, 104 s., ISBN 80-7021-416-3.

a v neposlední řadě i jednání se spolužáky a pedagogickými pracovníky. Jistě lze namítnout, že chování patří na vysvědčení jako samostatná položka, ale hrubé narušování vyučovací hodiny jistě známku z daného předmětu nevylepší. Někteří Rodiče, podle mého názoru, v tomto směru velmi selhávají. (Lašek a Loudová 2013) uvádějí, že „...rodiče se nemohou vymanit z tlaku úkolů a problémů..., které způsobují, že se dítě dostává na okraj jejich zájmu“ Pokud se tedy zajímají pouze o známky, dávají tím široký prostor žákům k negativním projevům, ačkoliv by měli důsledně provádět sociální kontrolu, která jako jediná může působit preventivně proti rizikovým projevům v chování žáků včetně prevence záškoláctví.

Po roce 1989 se, nejen díky nabyté svobodě, výchova značně zliberalizovala. **Novela školského zákona v roce 1990** (č. 171/1990 Sb.) vytvořila legislativní podklad pro první důležité systémové změny v české vzdělávací soustavě. Vymezila první kroky liberalizace obsahu a organizace vzdělávání v regionálním školství a školy získaly pravomoc formulovat a realizovat vlastní strategie. Pokud rodina dá synovi nebo dceři více svobody je nutné stanovit jasné hranice nejen v chování, ale i v učení. Pokud ale rodiče důsledně nekontrolují, zda jsou dohodnutá pravidla dodržována, je to opět jejich selhání, kterého žáci ve většině případů zneužívají. Důsledná výchova je opakem předchozí. Pokud by tomu tak v rodinách bylo, lze to považovat za ideální stav. Diana Baumrind (1966), která se zabývala výchovnými styly v rodině, uvádí základní tři. Jednak je to styl autoritářský, který s sebou nese vysoké požadavky s malou odpovědností, styl permissivní, příliš dovolující, s nízkými požadavky a velkou odpovědností. A nakonec styl autoritativní, nejvíce vyhovující, který je charakterizován průměrnou náročností a zároveň přiměřenou citlivostí. Maccoby and Martin (1983) rozšířili tyto tři styly ještě o čtvrtý, a to styl zanedbávající, který nevyvíjí požadavky ani odpovědnost.

Většina rodičů, která vychovává děti s těmi nejlepšími úmysly, se může i tak dopustit výchovných chyb. Znovu se potvrzuje, že základem je komunikace a rodiče by měli jít svým dětem příkladem. Jestliže shrnu získané poznatky je zřejmé, že odpovědná a kvalitní výchova musí začít od útlého věku dítěte. Dítě by se mělo naučit nejen základům slušného chování, ale i odpovědnosti za svoji práci ve škole i doma. U malých dětí je kontrola poměrně snadná a rodiče by ji neměli zanedbávat. S přibývajícím věkem nároky přiměřeně zvyšovat a opět jejich plnění důsledně kontrolovat. Jen tak si mohou rodiče zajistit dobrý start přechodem na střední školu nebo učiliště. Pokud žák ví, že kontrola rodičů ve spolupráci se školou funguje, jistě si rozmyslí, zda jít či nejít za školu. Pokud ale dochází, např. z pracovní vytíženosti, k zanedbání prevence proti rizikovému chování a záškoláctví, nelze se divit, že

se tyto negativní jevy začnou ve zvýšené míře objevovat právě na středním stupni vzdělávání.

K základům prevence patří: „*Protektivní faktory: dobré vztahy v rodině, otevřená komunikace, neautoritativní podpora dítěte a jeho přijímání takového, jaký je, duchovní orientace rodiny, kvalitní a podnětné rodinné prostředí, pomoc v obtížných situacích a pozitivní vztahy rodičů a dospělých, včasné podchycení problémů a využití odborné pomoci. Úloha rodiče: Škola je o tom být v kolektivu, učit se spolupracovat, vydržet něco, co se nám v tuhle chvíli nelíbí, a pokud nám to přijde nespravedlivé, dokázat to správně říct. Je to občas nuda, učitelé jsou někdy nespravedliví.*“²⁴

1.6 Současný stav školství z pohledu odborníků i veřejnosti

Naše školství prošlo a stále prochází celou řadou změn, a to v závislosti na politickém a společenském klimatu. Již Komenský předpokládal, že školství bude zmítáno mnohými proměnami, které nebudou nikdy ukončeny. Tento předpoklad naprosto vystihuje změny, ale i experimenty, které se měnily v čase a pochopitelně byly nuceny reagovat nejen na klima společnosti, ale především na nové poznatky a objevy v oblasti technických, přírodovědných, ale i společenských věd. Každá generace se potýkala s problémy, které se bohužel neustále stupňují.

Po roce 1989 se vlády postupně ve svých volebních programech zabývaly zlepšením situace ve školství. Považovaly předchozí školství za zanedbané a zdeformované. Pravdou je, že školství podléhalo centrálnímu řízení vedeno jedinou ideologií. Učitelé byli zodpovědní především za výchovu k socialistickému uvědomění, které se promítalo do mnoha předmětů. Vybočení z daných norem se netolerovalo, učitelé byli hodnoceni nejen podle výuky, ale především podle loajality k vedoucí úloze Komunistické strany. Museli dbát na pořádek ve školách, protože za výuku i chování žáků nesli plnou odpovědnost.

Nelze opomenout, že i rodiče mnohem více osobně navštěvovali školu, aby se informovali nejen na známky, ale i na chování. Pokud byly stížnosti, ihned to zpravidla vyřešili. Zájmem rodičů bylo také, aby se žáci mohli dále vzdělávat, a to nejen na středních školách, proto se aktivně angažovali ve veřejném životě. V této době se rovněž objevovala šikana, požívání alkoholických nápojů, ale i chození za školu. Projevy těchto negativních jevů však nebyly nikde zveřejňovány, protože hovořit o nich bylo nežádoucí. Existovaly,

²⁴Národní informační centrum pro mládež [online]. [cit. 2020-12-12]. Dostupné z: nicm.cz/zaskolactvi

právě tak jako dnes, problémové rodiny, které byly soustavně sledovány sociálními pracovníky. Proč byl osobní kontakt mezi učiteli a rodiči lepší je naprosto pochopitelné, jinou možnost neměli, a pokud je třídní učitel pozval do školy, ve většině případů se dostavili. Bohužel ale stejné problémy jako v současné době měly školy s žáky z vyloučených a problémových lokalit. Téma školství, se ale i přes sliby, dostalo na vedlejší kolej. Naproti tomu se velmi rozbujela administrativa, která odvádí učitele od hlavního poslání, to je vzdělávání žáků.

Polistopadové události roku 1989 sice přinesly svobodu a demokracii, ale v euforii se pozapomnělo na to, že oba tyto prvky mají svá pravidla, která je nutné nejen stanovit, ale kontrolovat i jejich implementaci do života. S liberalizací školství se začaly rovněž objevovat negativní jevy, a to již na základních školách a ve větší míře na středním stupni vzdělávání, zejména pak na učilištích. Uvolnila se i morálka v rodinách, nastaly rozdíly mezi sociálně silnějšími a slabšími rodinami, kdy peníze určovaly chování žáků, a to nejen vůči spolužákům, ale i pedagogům. Rodiče byli a jsou stále více zaměstnaní a ztrácejí často přehled o volném čase dětí, ale i o samotném studiu žáků. Domnívám se, že to je i jedna z příčin arogance žáků nejen vzájemně, ale i vůči pedagogům. Velmi znepokojivé je, že se žáci odvážili tyranizovat učitelku nebo se dokonce dopustit fyzického násilí vůči pedagogům. I když MŠMT vydává řadu Metodických pokynů k prevenci rizikového chování žáků je zřejmé, že to nestačí, a pokud připravovaná konference ke školství nepřinese zásadní změny ve vynutitelnosti dodržování školního řádu a další zákonná opatření k potlačení negativních jevů na školách, budou se učitelé, a to zejména na učilištích, pomalu bát chodit do školy. O neutěšené situaci v našem školství se dozvídáme téměř každý den v hromadných sdělovacích prostředcích. *Směrnice k prevenci rizikového chování je vydána na základě ustanovení § 30, odst. 1) zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) v platném znění.*

I přesto, že se MŠMT snaží vydávat konkrétní návody, jak postupovat v prevenci proti rizikovým jevům, zvláště pak záškoláctví, která vycházejí ze zákona č. 561/2004 Sb., je třeba konstatovat, že vzdělávání dosud nepatří k preferovaným odvětvím. Přitom vzdělávání je bytostně spjato s kvalitou života jednotlivců, rodin, ale především celé společnosti.

Na základě oficiálního dotazníkového průzkumu na téma problémy českého školství ze 161 respondentů celých 96 % považuje za nutné provést změny v českém školském systému, dalších 61 % vidí problém ve vybavení praktickými znalostmi, 54 % respondentů postrádá rozvoj samostatného myšlení a 36 % vidí zásadní problém v komunikaci mezi žáky

a učiteli. Na otázku, jaký problém vidí respondenti v současném vzdělávacím systému, na kterou měli dát odpověď vlastními slovy, nejvíce jich uvedlo, že je podkopaná autorita učitelů s narůstajícími právy žáků, dále upadající mravy žáků, nárůst negativních jevů, manipulace žáků názory učitelů, což vede k tomu, že mnohdy učí nezkušení učitelé, kteří nutí žáky respektovat jejich názor, i přesto, že není správný, „*Morálně ještě obtížněji bude akceptovatelným pedagog, který zcela vědomě nakládá se svou mocí tak, aby je zastrašil, ponižil, a tím zneužil své formální převahy.*“ (Vacek, 2013), a někteří žáci vidí jediné východisko v záškoláctví.

Dále jsou kritizovány časté změny vzdělávacích programů a v neposlední řadě velký rozsah učiva, který nedovoluje častější opakování získaných informací. „*Problém přetěžování žáků se řeší od 19. století (názor Josefa Thomayera) přes novou koncepci školství v r. 1976 až do současnosti. Úkolování rodičů vyvolává narušení vztahu rodiče – škola. Učitelé se nikdy nemohou striktně řídit oficiálním rozsahem pracovní doby. Mají náročnou přípravu, další vzdělávání, řešení kázeňských přestupků a práci si mnohdy přidávají i sami např. organizováním mimoškolních akcí.*“²⁵

Chápu, že veřejnost je silně znepokojena úrovní našeho školství, narůstající agresivita žáků, rodičů, ale i učitelů vypovídá o závažnosti problému, který je nutné okamžitě řešit, dílčí opatření nejsou dostatečnou zárukou změn.

Před více než dvěma tisíci lety řekl Sokrates: „*Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stáří. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele.*“²⁶

Tak to vypadá, že se děti ve škole chovají tisíce let stále stejně. Stále mají své zájmy, názory a postoje k vyučujícím, to ale neznamená, že budeme vědomě a beztrestně podporovat nově se objevující závažné prohřešky, které jednoznačně výrazně negativně ovlivňují kvalitu našeho školství.

²⁵Morkes, František. *O přetěžování žáků, učitelů, ale i rodičů. Rodina a škola*, 2007, 54(10), s. 28-29. ISSN 0035-7766

²⁶Citáty [online]. [cit. 2020-12-12]. Dostupné z: <https://citaty.net/...miluje-prepych-nema-spravne-chovani>

1.7 Záškoláctví na středních a odborných školách jako jedna z rizikových forem chování žáků

Podle Průchy a kol. (2003) je záškoláctví: *“Jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů se nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov.”*²⁷

Třídní učitel a záškoláctví na středních školách a odborných učilištích je zásadní téma mojí Bakalářské práce, proto se odborný i vlastní názor promítá a prostupuje všemi kapitolami. Záškoláctví je považováno za velmi závažný problém, který se v největší míře objevuje právě na středních školách a učilištích, tedy v rizikovém věku žáků. Nejenže tím porušují Školní řád, tedy pravidel, která určuje škola, ale rovněž Školský zákon, který jasně vymezuje povinnou školní docházku. I když středoškolské vzdělání, ať již na školách či učilištích, jak jsem již uvedla, není povinné, jakmile se ale žák společně s rodiči rozhodnou o studiu na středních školách či učilištích, je pro všechny docházka do školy povinná. Ze školy může odejít, může přejít na jinou školu, to je jeho právo, ale povinnosti docházet do školy, do které nastoupil, se tím nezbavuje. Rovněž tak rodiče za pravidelnou docházku u nezletilých žáků zodpovídají v plném rozsahu, tak jak jim to ukládá zákon. Bohužel záškoláctví představuje i velké riziko pro samotného žáka, nikým nekontrolovaný svobodný pohyb mimo školu představuje větší prostor pro páčání trestné činnosti, požívání alkoholu, drogové závislosti, ale i násilí vůči jednotlivci nebo i proti celým skupinám. V tomto směru jsou vystaveni nebezpečí agresivnímu chování záškoláků především slabší jedinci, senioři nebo tělesně či duševně postižení. Záškoláctví je tedy nezřídka spojeno s dalšími typy rizikového chování, které negativně ovlivňuje osobní vývoj jedince. Docházku do školy evidují třídní učitelé, ale i ostatní pedagogové včetně učitelů zodpovědných za praktickou výuku. Pokud se objeví podezření na záškoláctví, měl by se třídní učitel neprodleně obrátit na zákonného zástupce, výchovného poradce, ředitele školy nebo příslušný správní orgán.

Prevence záškoláctví, způsob omlouvání nepřítomnosti žáků, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů je ošetřeno *Metodickým pokynem MŠMT „K jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví“ č.j. 10 194/2002-14 ze dne 11.3.2002.*

²⁷Škola [online]. [cit. 2020-12-14]. Dostupné z: <https://zkola.cz/rodice/socpatologievy/zasokolactvi.aspx>

Tento Metodický pokyn jasně definuje počet neomluvených hodin, které jsou považovány za porušení školního řádu a jsou postihováni kázeňsky např. napomenutím, důtkou, sníženou známkou z chování případně i podmíněným vyloučením ze školy. Nejnebezpečnější je záškoláctví plánované, to se zpravidla opakuje častěji než záškoláctví impulsivní, které žák předem neplánuje ani nepředvídá, jeho rozhodnutí je spontánní, ovlivní jej nejčastěji jiná činnost, která ho zaujme, takže odejde například i v průběhu vyučování. Jsou různé druhy záškoláctví, a podle toho se k němu musí přistupovat. Na jednotlivých rozdílných typech se podílejí nejen žáci, rodiče, ale i učitelé.

1.7.1 Formy záškoláctví

Každý si pod pojmem záškoláctví zpravidla představuje především tzv. „chození za školu“, je to ale velmi zjednodušený pohled. Je třeba si ale uvědomit, že pokaždé se může jednat o rozdílné formy, které ve své knize „Řešení výchovných problémů“²⁸ popisuje velmi přesně Chris Kyriacou. Nejenže je rozdělení zajímavé, ale vystihuje ve svém obsahu přesný popis každé formy.

Záškoláctví lze podle Kyriacou rozdělit takto:

A) Záškoláctví s vědomím rodičů – na této formě se podílí několik typů rodičů, jejichž hlavními charakteristikami je buď odmítavý postoj ke škole nebo přílišná slabost ve vztahu k dítěti či závislosti na pomoci a podpoře dítěte v domácnosti.

B) Záškoláctví s klamáním rodičů – existují děti, které dokážou přesvědčit rodiče o svých zdravotních obtížích, pro které nemohou jít do školy a rodiče jim absenci omlouvají pro tyto zdravotní důvody. Tento typ záškoláctví je však obtížně rozlišitelný od záškoláctví s vědomím rodičů.

C) Útěky ze školy – někdy se tomuto typu říká interní záškoláctví, kdy žáci do školy přijdou, nechají si zapsat přítomnost a během vyučování na několik hodin odejdou, přičemž zůstávají v budově školy nebo ji na krátkou dobu opustí.

D) Odmítání školy – některým typům žáků činí představa školní docházky psychické obtíže, např. v důsledku problémů ve škole

²⁸KYRIACOU, Ch., *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN: 80-7178-945-3

souvisejících s obtížností učiva, při strachu ze šikany, či výskytu školní fobie nebo deprese.

E) Změny sociálních poměrů např. rozvod rodičů, nedostatek financí v rodině aj.²⁹

I přes veškerá opatření a doporučení je záškoláctví fenomén, kterému je obvykle věnována pozornost až v okamžiku, kdy dojde ke zjištění většího rozsahu neomluvených hodin žáka. Je to ovšem jen část problému, žák se totiž může záškoláctví dopouštět i za situace, kdy má všechny hodiny řádně omluvené. V takovém případě omluví rodiče dodatečně žáka, aby nebyl potrestán, takže podporují skryté záškoláctví, což se jim může časem velmi vymstít a zkomplikovat vlastní život. Mnohdy také tolerantní učitelé hodiny zpětně omlouvají a také z tohoto důvodu bývá těžké záškoláctví odhalit. V každém případě se jedná o únik, útěk od toho, co žáka nebaví, nelíbí se mu, obtěžuje ho, nevyhovuje mu, co se mu nedaří či co ho nějakým způsobem, ať již přímo či nepřímo, ohrožuje.³⁰

O to naléhavější je proto nutná úzká spolupráce rodičů se školou, ale i komunikace mezi rodiči a žákem. Nemalou roli v tom hraje třídní učitel, který zpravidla žáka vidí denně, a jako pedagog s odborným vzděláním by měl rozpoznat změny v chování žáka a nenechat je bez povšimnutí, ale snažit se o odhalení příčin. Poměrně důležitou roli by měli sehrávat i výchovní poradci, ale tam je zatím absence řešení prevence nedostatečná nebo žádná.

Mnohem složitější je situace na odborných učilištích, a to jak dvouletých, tříletých nebo čtyřletých, zakončených maturitou. Tam se člení na teoretické vyučování a odborný výcvik, ale i na výchovné působení mimo školu, a to u žáků, kteří nemohou dojíždět, ale bydlí na internátech. Kromě toho, že se na žáky vztahuje Školní řád, při odborném výcviku

se dále řídí Zákoníkem práce a bezpečnostními předpisy (BOZP). Pokud ale žák v průběhu přestávky opustí pracoviště, nenese za něj škola žádnou odpovědnost, ale je to i jedna z možností opuštění odborného výcviku. Formy záškoláctví ale jsou zde obdobné jako u docházky na teoretickou výuku, ale učitelé odborných výcviků jsou vnímáni pouze jako ti, kteří je mají naučit praktické výuce, mnohdy se jedná o pracovníky, kteří se domnívají, že vychovávat mají rodiče, nikoliv škola. Proto jsou mnohdy v docházce benevolentnější nebo naopak, i přes seriózní omluvu žákovi nevěří a bohužel, někdy i svým odmítavým přístupem žákovi studovaný obor natolik znechutí, že se žák místo odborného výcviku raději toulá a

²⁹KYRIACOU, Ch., *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN: 80-7178-945-3

³⁰UHLÍKOVÁ, Š., *Děti, škola a problémy, aneb bez školy to nepůjde*, Arkáda, 2011, 50 s., ISBN 978-80-260-1074-6

neomluvené hodiny narůstají. Přitom včasné informování třídního učitele a rodičů by tato forma záškoláctví mohla být v raném počátku odstraněna.

1.7.2 Příčiny záškoláctví

Příčin záškoláctví je celá řada, pokud bychom je chtěli postihnout všechny, museli bychom hodnotit každé záškoláctví podle jedinců, kteří se ho dopouštějí. Také podle všech vnitřních i vnějších příčin, kterými jsou žáci k tomuto kroku vedeni. V odborné literatuře je o příčinách napsáno hodně, vše však v konečném tvaru má základní podoby, které se liší u odborných výkladů zpravidla jen pořadím důležitosti nebo jinou formulací, ale vždy se v základním rozdělení téměř shodují.

A jaké mohou být tedy příčiny záškoláctví v tom nejzákladnějším rozdělení:

„Experiment a touha po dobrodružství, které mohou mít v životě dítěte pouze epizodickou úlohu, není třeba jí přikládat příliš velký význam. Často se jedná o jednorázový případ a věnovat mu více pozornosti má za výsledek efekt, kterému jsme se chtěli vyhnout.

*Strach ze střetu s vysokými nároky školy a uvědomění si vlastní neúspěšnosti. Rodiče mají často představy, které jejich děti nemohou z nejrůznějších důvodů naplnit. **Nenuťte svoje děti do studia škol, které jsou mimo jejich zájem, nebo na ně nemusí svými výkony, schopnostmi či dovednostmi stačit.** České přísloví sice říká, že „stromek se má ohýbat, dokud je mladý“, ale v tomto případě by se mohl zlomit.*

***Obrana**, například útěk před problematickým začleněním dítěte do kolektivu nebo šikanou.*

Důsledek problémů vyplývajících ze specifických poruch učení a chování, ADHD/ADD, odlišného životního stylu rodiny či zdravotního handicapu.

- *Může jít také o výsledek **nadměrné benevolence a ochrany rodičů**, kteří na vyžádání dítěte vystavují jedno-či dvoudenní omluvenky ze školy“.³¹*

Z vlastních zkušeností a poznatků ze studií se domnívám, že jedním ze spouštěčů záškoláctví může být vystavení dítěte neustálým stresům v případě závažných rodinných problémů, rozvodu rodičů, kdy si rodiče neuvědomují, že je dítě této situaci nedobrovolně

³¹Hudeček, Václav, *Psychologie v učitelské praxi*. Praha: Grada, 2014, *Pedagogika (Grada)* 180 s. ISBN 978-80247-3704-1

vystaveno. Proto, a to zejména v období puberty, by měli brát ohled na jeho zájmy a tomuto stresu jej vystavovat minimálně. Opak je pravdou, tímto se mnoho rodičů vůbec neřídí a často je dítě naopak jakýmsi rukojmím, prostřednictvím kterého si vyřizují svoje vlastní problémy s bývalým partnerem či partnerkou.

Nemalou roli rovněž hraje zvolení špatného studijního oboru. Výuka jej nebaví, nezajímá ho zvolený obor. Tomu se dá předejít jedině včasnou komunikací mezi rodiči a žákem, protože se mnohdy představy rodičů od budoucích žáků středního stupně vzdělání zásadně liší. Rodiče mohou přecenit schopnosti dětí nebo ignorují zájmy, kterým se žák dlouhodobě věnuje, a jeho názor na budoucí povolání neakceptují.

Jednou z dalších příčin záškoláctví může být celkový negativní vztah ke škole jako takové. Pokud se zamyslím nad touto příčinou má mnoho podob, špatný prospěch, neoprávněné negativní hodnocení učitelem, který si jej zaškatulkoval do určité skupiny, a jen těžko se, i přes snahu žáka, z ní dostává. Také se stává, že žák odmítá jen určitý předmět a jeho modifikace, takže se cíleně na jeho výuku nedostavuje opakovaně, protože se mu právě v tomto předmětu nedaří. Zde je víc než nutné, aby učitel vážil slova při jeho hodnocení a snažil se podpořit jeho kladné stránky a ty rozvíjet. Praxe ale ukazuje, že ve školách absentuje systém doučování a učitelé doporučí rodičům placené doučování, které někdy sami nabídnou, nebo doporučí známého. Rodiče by každopádně měli být žákovi oporou a pomoci mu zvládnout daný problém.

Jednou z nejhorších situací je ta, kdy se žák bojí jít do školy nebo na odborný výcvik z důvodu např. šikany, výsměchu ze strany spolužáků, ale i netaktní reakce učitelů odborného výcviku. Protože všechny formy utiskování žáka mohou mít po celý život neblahé následky, je nutné právě tyto příčiny záškoláctví striktně odstraňovat a trestat. Ale odhalení je velmi obtížné, pokud nevládne mezi žákem, rodičem nebo učitelem důvěra.

Častou příčinou, ačkoliv se zdá, jako by to přímo do této skupiny nepatřilo, je samotná lenost žáka, který pak využívá různých nátlakových prostředků k docílení omluvenky ze školy. Ve velké většině se mu to podaří, je to charakteristický příklad skrytého záškoláctví, bohužel velmi častého.

Nebezpečná je rovněž příčina záškoláctví, kdy se žáci podřídí kamarádům a partám, protože Ti v období puberty a adolescence mají zpravidla na jedince větší vliv než rodiče. V partě nebo i malé skupince kamarádů je většina mnohem víc odvážnějších, chtějí se předvést, přesvědčit, že pro ně není ani alkohol nebo páchání drobných i větších deliktů žádný problém. Pokud existuje sociální kontrola, dochází zpravidla k brzkému odhalení této

příčiny. Tam kde neexistuje, jsou tyto skupiny stále odváznější a nemálo z nich se záhy dostává do střetu se zákonem.

Všechny příčiny jsou řešitelné správnou a včasnou prevencí, spoluprací školy s rodiči a naopak. V neposlední řadě je nejdůležitější naslouchat žákům a správně a pravidelně s nimi komunikovat.

1.8 Řešení absence žáků třídními učiteli a rodiči

Rodiče bohužel podceňují vlastní motivaci záškoláctví. Nejpodstatnější je motivace dítěte k pravidelné docházce do školy, při problémech mu poskytnout potřebnou oporu a pochopení. Zajistit řádnou docházku do školy je povinnost zákonného zástupce a je právně vymahatelná. (Zákon č. 561/2004 Sb., § 22) Tam, kde je příčinou záškoláctví strach a úzkost je třeba zkvalitnit citové zázemí v rodině a komunikaci zvyšovat postupně jeho odolnost. Společnou komunikací rodičů a žáků analyzovat příčiny záškoláctví a nešetřit podporou a pochvalou za jeho snahu překonat překážky. Rodiče by se také měli zamyslet nad vlastním chováním, aby nebyli pro dítě negativním vzorem v nespolehlivosti, který může svádět dítě k napodobování. Základním předpokladem pro úspěšnou prevenci je všimnout si změn v chování a neomlouvat toto chování pubertou s tím, že to přejde. V tomto směru je důležitý rozdíl mezi díváním a pozorováním, přičemž se „na pozorované soustředíme a zpravidla tomu, co vidíme, připisujeme určitý význam – říkáme, že je to pro nás diagnosticky cenné“. (Krejčová a kol., 2016). Tyto signály mají svůj důvod, někdy menší, ale někdy je tak závažným, že může vyústit až k těžce psychické újmě žáka. Tehdy je namístě nutná úzká spolupráce s třídními učiteli nebo pedagogy, případně vyhledat i odbornou pomoc. Příčin je celá řada, jak jsem již uvedla v kapitole (1.7.2.). Základem je vhodně zvolený obor a kvalitní školní prostředí, za které zodpovídají všichni pedagogové, ale i samotní žáci. Ze strany školy je pak nanejvýš nutné důsledně sledovat docházku a zaměřit se i na krátkodobou nepřítomnost ve škole např. u některých předmětů. Zde je nutné začít jednat s rodiči případně doporučit návštěvu pedagogicko-psychologické poradny. Po dohodě rodičů s třídním učitelem lze stanovit pravidla omlouvání žáků např. pouze lékařským záznamem v omluvném listu, případně oficiálním dokumentem ze závažné rodinné události. Složitější je omlouvání u plnoletých, ale i na ně pamatuje školní řád, kde by měl být jasně uveden postup, a pak jej pouze důsledně vyžadovat. Přesné specifikace obsahuje *Zákon 561/2004 Sb. – zákonní zástupci u nezletilých žáků jsou povinni dokládat důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem.*

Jestliže se ale objevuje v určité třídě záškoláctví ve velkém, je nutná spolupráce nejen s rodiči, ale i s odborníky např. z Pedagogicko-psychologických poraden, se Středisky výchovné péče pro děti a mládež, sociálními pracovníky, využití možností psychoterapie apod..³² Pedagogové by si měli všimnout atmosféry třídního kolektivu jako uzavřené skupiny. Pozorování přátelského nebo nepřátelského prostředí nemůže pochopitelně obsáhnout pouze třídní učitel, proto jmenuji pedagogy jako celek. Potěšitelné je, když se podaří záškoláctví odhalit včas. Potom je potřeba vytvořit podmínky k návratu do třídy, k již vyřešenému záškoláctví se nevracet, a už vůbec se nechovat podezřívavě a žákovi nedávat najevo nedůvěru. Pro dobré pedagogy by to neměl být problém, i když to vyžaduje obrovskou dávku profesionality a trpělivosti. Bohužel ne vždy je toto jednání na takové požadované úrovni, pak je potřeba se ptát, zda je učitel opravdu dobrým pedagogem.

O neomluvených hodinách, a to podle rozsahu stanoveném ve Školním řádu, informuje třídní učitel výchovného poradce nebo by jej informovat měl. Kromě toho by měl třídní učitel poukázat i na velké množství omluvených hodin, protože by se mohlo jednat o skryté záškoláctví, tj. s vědomím rodičů. Potom je žádoucí zahájit řízení s rodiči. Pokud ale není domluva s rodiči možná, musí ředitel školy zaslat podnět k šetření příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu. Při následném dlouhodobém záškoláctví je postoupí škola Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže. Právní předpisy ve vztahu k záškoláctví upravuje *Zákon č.200/1990 Sb. o přestupcích – přestupku se dopustí ten, kdo zanedbává povinnou školní docházku.*

Problém záškoláctví a jeho prevence, který je plně v kompetenci škol, by měl být zahrnut do Minimálního preventivního programu. To by znamenalo aktivní roli výchovných poradců na školách, která je nedostatečná a v mnohých případech podceňována samotnými poradci. Tam, kde je záškoláctví opravdu velkým problémem hledat pomoc nejen u zákonných zástupců, ale nabídnout žákům rozmanitou mimoškolní činnost, která může pomoci např. k lepším vztahům ve třídě.

Za nejrizikovější, v rámci prevence a řešení záškoláctví na školách a školských zařízeních, považuji nedůslednost učitelů v dodržování školního řádu, špatnou komunikaci s vedením školy, kolegy ale i žáky. Nejednotný přístup v dodržování nastavených pravidel ve vztahu k řešení záškoláctví může pramenit jednak z nekompetentnosti pedagogů, ale i z nesprávně používaných metod (mocenských), špatně nastavené komunikace s rodiči, ale i

³²MŠMT [online]. [cit. 2020-03-5]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>

samotná obava ze setkání se zákonnými zástupci. Pro objektivní posouzení bych měla zdůraznit, že útoků, a to jak slovních, tak fyzických, se vůči pedagogům dopouštějí i rodiče.

Preventivní program je konkrétní dokument školy, zaměřený zejména na výchovu a vzdělávání žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a emočně sociální rozvoj a komunikační dovednosti. Preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci nezletilých žáků školy. Nové metodické doporučení reflektuje aktuální terminologii – rizikové chování.³³

Existuje mnoho dokumentů, a to i v rámci jednotlivých škol středního vzdělání, které v teoretické rovině uvádějí postupy prevence. I přes veškerá opatření a doporučení je znepokojující, že *“V současné době se školy, pedagogicko – psychologické poradny, střediska výchovné péče a vůbec všechna zařízení zabývající se výchovou potýkají s mnoha sociálně patologickými jevy, které se objevují u našich dětí a mládeže. Nejedná se pouze o zneužívání návykových látek, o záškoláctví, lhaní a podobně, stále častěji se objevuje agresivita, agrese a takzvaná šikana (tedy záměrné ubližování).”*³⁴

I když budou přijata nová a nová opatření, pokud nebude posílena autorita učitelů a respektováno jejich důležité postavení ve společnosti, tedy nebudou-li postaveni na úroveň státních úředníků, což by vedlo k jejich samotné ochraně před násilím, které je na nich páčáno samotnými žáky, ale i rodiči, veškerá opatření se budou míjet dostatečným účinkem.

Prakticky každá střední škola nebo učiliště je vybavena Minimálním preventivním programem školy, což je specifická primární prevence (může jít až o prevenci indikovanou či selektivní) – včasné zahájení preventivních programů pro rizikové jedince či skupiny – třídní kolektivy, případně pedagogy a rodiče. Doporučené postupy a metody z hlediska pedagoga je přesně stanoveno viz. *Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (Čj.: 10 194/2002-14)*. Chceme-li zvolit správný způsob pomoci a integrovat žáky zpět do školy, musíme vzít v úvahu rozdíly mezi záškoláky a dětmi odmítajícími školu, které jsou uvedeny v Č. j.: MŠMT- 32548/2017-1

³³§ 12 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

³⁴Šance dětem [online]. [cit. 2020-03-5]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/agrese-a-sikana-u-deti-mohou-za-to-media-rodicovska-vychova-nebo-geny-69.html#agrese>

Záškoláctví bývá označován přestupek žáka, který úmyslně zanedbává docházku do školy. Rozlišujeme několik kategorií záškoláctví (Kyriacou, 2004):

Odmítání školy– některým typům žáků činí představa školní docházky psychické obtíže, např. v důsledku problémů ve škole souvisejících s obtížností učiva, při strachu ze šikany nebo výskytu školní fobie nebo deprese.

Za odmítáním školy jako takové může být celá řada příčin, strach ze šikany, neúspěch, náročnost učiva, zásadní nezáměr o vzdělání, stres z rodinného prostředí, negativní zkušenosti z předchozí školy, povaha dítěte, obtížná integrace do neznámého prostředí. Zde je již na místě vyhledat pomoc odborníka, protože se může jednat o závažnou psychickou poruchu.³⁵

S poznáním tohoto rozdílu musíme pak přistupovat v preventivních opatřeních individuálně se zjištěnou skutečností, i když je to velmi obtížné. Dobrý a zkušený pedagog nebo výchovný poradce ve spolupráci s rodiči i žákem by měli situaci zvládnout, a pro žáka vytvořit podmínky k návratu do studijního procesu.

Při studiu různých typů materiálů věnovaných nejen třídním učitelům, povinnostem rodičů, ale i žákům jako reakce na množící se rizikové jevy včetně záškoláctví, jsem prostudovala zajímavou metodiku, která zahrnuje celou řadu podpůrných opatření, která vycházejí z poznatků, a to zejména středních škol a učňovských škol, kde spolupráce školy a rodičů není na potřebné úrovni. Zejména aktivita rodičů problémových žáků, ať již se to týká výuky nebo chování, je ze strany rodičů téměř nulová. Podpůrná opatření se soustřeďují především na samotné učitele a prostředky, kterými mohou disponovat v případě nutné aktivní spolupráce s rodiči.

Podpůrné opatření spočívá ve specifické spolupráci všech skupin a napomáhá žákům k přijetí autority učitele, přispívá k lepšímu začlenění postižených, mělo by napomoci k pozitivní integraci do školy a s ostatními žáky. U rodičů by mělo posílit vlastní sebeúctu a sladit výchovně-vzdělávací činnosti s pedagogy a lepší pochopení vzdělávacích cílů. Učitelé by pak měli lépe porozumět žákovi a lépe poznat jeho rodinné zázemí. Rovněž navrhuje možnosti zavádění podpůrných opatření v praxi aj.³⁶

³⁵PsychoterapieA [online]. [cit. 2020-03-5]. Dostupné z: <https://psychoterapiea.cz/strach-ze-skoly>

³⁶Jana Mrázková, Jana Zapletalová, 2014/2016, Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2014. ISBN 978-80-7481-085-5

1.9. Spolupráce se školními výchovnými poradci a sociálními pracovníky

Výchozí legislativní rámec výchovného poradenství

Výchozím dokumentem je školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Podle školského zákona odst. 1 písmeno f) a odst. 2 § 21, mají žáci a jejich zákonní zástupci právo na poradenskou pomoc školy nejen v oblasti vzdělávání, ale i v oblasti prevence nežádoucího chování.³⁷

Postavení výchovného poradce na škole

Výchovný poradce je v organizační struktuře školy podřízen přímo řediteli školy. Není tedy podřízen ani třídním učitelům, metodikovi prevence, ani není odpovědný za svoji práci pedagogicko-psychologické poradně. Zaměřuje se především na integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami včetně integrace nadaných dětí a věnuje se i problematice kariérového poradenství.³⁸

Z uvedených dokumentů vyplývá, že na školách by měli působit výchovní poradci, kteří měli působit i jako kariéroví poradci. Očekávání od výchovných poradců a realita na školách se ale nepotkávají a nelze v nejbližší budoucnosti očekávat pozitivní změny, což souvisí zejména s délkami pracovních úvazků. V současnosti se zaměřují především na šikanu, kyberšikanu, ale i záškoláctví, a to až při řešení konkrétních případů, i když by měli působit především v oblasti prevence. Zejména na středních školách je žádoucí využít odborných znalostí těchto pracovníků a soustředit se na aktivní spolupráci s třídními učiteli, kteří nejlépe znají své žáky a společně by mohli v řadě případů rizikovým jevům předejít.

Na síť výchovných poradců dále navazují školní psychologové, kteří mají smlouvy obvykle vždy pro několik škol a kteří pro tyto školy provádějí specializované psychologické služby. V rámci stávajících okresů pak pracují okresní pedagogicko-psychologické poradny a střediska preventivní péče. I tato síť institucí je ovšem zaměřena spíše na řešení výchovně

³⁷Docplayer [online]. [cit. 2020-12-17]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1118597-1-vychozi-legislativni-ramec-vychovneho-poradenstvi.html>

³⁸Docplayer [online]. [cit. 2020-12-17]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1118597-1-vychozi-legislativni-ramec-vychovneho-poradenstvi.html>

vzdělávacích problémů a na koordinaci činnosti výchovných poradců než na činnosti prevence.³⁹

Obecné vymezení činnosti školního metodika prevence nalezneme ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Vyhláška uvádí, že: „*pedagogicko-psychologická poradna prostřednictvím metodika prevence zajišťuje prevenci sociálně patologických jevů, realizaci preventivních opatření a koordinaci školních metodiků prevence.*“⁴⁰

Téma mojí práce je „*Třídní učitel – záškoláctví na středních školách*“. Z jednotlivých kapitol vyplývá, že jedním ze zásadních úkolů pro třídní učitele, ostatní pedagogy, rodiče, případně i pro psychology, je včasné vyšetření příčin záškoláctví. Ty jsou různé a nelze doporučit jediné, univerzální řešení. Náprava krátkodobého, ale především dlouhodobého záškoláctví je velmi obtížná, proto apelování na nutnou spolupráci všech složek podílejících se na prevenci, je nanejvýš nutná.

Mnoho rodičů si mnohdy neví rady, jaké další středoškolské vzdělání zvolit, aby se předcházelo následnému záškoláctví z důvodu špatné volby školy nebo učiliště. Je možné obrátit se o pomoc na odborníky v pedagogicko-psychologických poradnách. Činnost poraden upravuje Vyhláška č. 72/2005 Sb., a tyto služby jsou bezplatné. Mnoho bezradných rodičů ale těchto služeb nevyužívá, protože se domnívají, že si nakonec poradí sami. V této poradně se pak mnozí stejně objevují až na doporučení školy, přestože se dalo již vzniklým problémům předejít.

Pracovníci Pedagogicko-psychologických poraden řeší s rodiči a žáky, kromě jiného, zpravidla záškoláctví, na jaký popud vzniklo. Ve spolupráci s rodiči, kterým většinou odhalí emoční příčiny rizikových projevů chování žáků, o kterých rodiče z větší části vůbec tušení. Pak je nutné domluvit se školou a rodiči citlivou sociální kontrolu, která spočívá ve zvýšené součinnosti obou subjektů.

Dalšími subjekty působícími v rámci základních a středních škol jsou, kromě pedagogicko-psychologických poraden, speciální pedagogická centra nebo střediska

³⁹Metodika pro výchovné poradce [online]. [cit. 2020-12-17]. Dostupné z: http://vychpor8zs.cz/wp-content/uploads/2017/03/metodika_VP_kari%C3%A9rov%C3%A9-poradenstv%C3%AD.doc

⁴⁰Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 5, odstavce 3, písmene e).

výchovné péče, která jsou zřizována v působnosti MŠMT ČR, MPSV ČR a dalšími společenskými subjekty.

V této souvislosti nelze opomenout činnost sociálních pracovníků, kteří řeší s rodiči přestupky, pokud není z jejich strany zajištěna pravidelná školní docházka. Podnět pro zahájení řízení dávají školy. Dohledem a řešením záškoláctví je pověřen kurátor pro děti a mládež, který postupuje zejména v souladu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. I přes další opatření, např. v podobě odebrání některých sociálních dávek, není a v blízké budoucnosti nelze předpokládat, že všichni rodiče budou považovat vzdělání dětí za potřebné. Není proto ojedinělé, že jsou kurátoři vystavováni slovnímu, mnohdy i fyzickému násilí. I když se vylepšila legislativa k jejich ochraně, problém záškoláctví, a to zejména ve vyloučených lokalitách, se tím neodstranil. Z mého pohledu, je v tomto směru kritika veřejnosti, která volá po tvrdších opatřeních, oprávněná.

1.10. Souhrn opatření MŠMT k maximální možné eliminaci záškoláctví

Školní preventivní strategie prevence sociálně patologických jevů vyplývá z těchto dokumentů:

Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j.: 20 006/2007-51.

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. J. 24 246/2008-6.

Metodický pokyn MŠMT k jednotnému postupu při omlouvání nepřítomnosti žáků ve škole a při prevenci a postihu záškoláctví, č.j.: 10 194/2002-14.

Vyhláška MŠMT č. 72/2005 sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. J. 14 423/99-22.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j.: 21291/2010-28 od září 2011

Zákon č. 561/2004 sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákonů č 383/2005 sb., č. 112/2006 sb., č. 158/2006 sb., č. 161/2006 sb.⁴¹

Na první pohled by se mohlo zdát, že jmenované dokumenty, a jejich rozsáhlé obsahy, by měly zaručovat dostatečně velké návody, jak záškoláctví v maximální míře omezovat. Je to pouze teorie, kterou se třídní učitelé, ale i další pedagogičtí pracovníci mohou, ale nemusí řídit. Záleží na tom, do jaké míry jsou postupy prevence zakotveny ve školních rádech.

O tom, že rodiče nevěnují spolupráci se školou dostatečnou pozornost je psáno v samostatné kapitole. Pro většinu je dostačující kontrola známek, která však v sobě neodráží chování žáka a už vůbec ne, pokud se žák dopouští záškoláctví. Přitom by stačilo, kromě známek, podat na internetových stránkách zprávu o nepřítomnosti žáka na vyučování. Možná by to svádělo zpočátku k omlouvání žáků ze strany rodičů, které je vedeno jako skryté záškoláctví, ale moudří rodiče by jistě tuto možnost přirozené sociální kontroly přivítali.

V České republice plnil v uplynulé dekádě úlohu dokument tzv. „Bílá kniha“, která vznikla v roce 2001 a její platnost nebyla časově omezena. Mimo jiné, je zde uvedeno, že *„Největší množství negativních jevů je spojeno se vzděláváním žáků v oborech středního vzdělání bez maturitní zkoušky (střední vzdělávání, střední vzdělávání s výučním listem). Výrazný pokles v počtu škol, žáků i absolventů zdaleka není jen důsledkem rostoucí nabídky jiných vzdělávacích příležitostí ve středním vzdělávání, ale do značné míry průvodním znakem dlouhodobých problémů v sektoru nematuritního středního vzdělání.“*⁴²

Učňovské školství je někdy vnímáno veřejností jako něco podřadného, bohužel zánikem velkých podniků, a to zejména oborů strojírenského průmyslu nebo obecně služeb, zaniklo i velké množství učilišť, která zajišťovala budoucí pracovníky pro strojírenství nebo služby. Tato degradace a likvidace učňovského školství se dnes projevuje velkým nedostatkem pracovníků ve strojírenství, ale i ve službách obyvatelstvu. Proto podceňování učebních oborů je nepřijatelné, každý z nás potřebuje někdy elektrikáře, instalatéra, zedníka, kominíka nebo kuchaře. Proto si tyto obory zaslouží větší úctu a respekt, protože stále platí,

⁴¹Zákon č. 561/2004 sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění zákonů č 383/2005 sb., č. 112/2006 sb., č. 158/2006 sb., č. 161/2006 sb.

⁴²Hospodářská komora České republiky [online]. [cit. 2020-12-18]. Dostupné z: <https://komora.cz/files/uploads/att/files/makorn9k9m2a7f.docx>

že „řemeslo má zlaté dno“. A právě tato neúcta může vést k tomu, že absolventi učilišť mají mnohem více problémů, včetně záškoláctví, ale i dalších druhů rizikového chování včetně šikany nejen vůči spolužákům, ale i pedagogům. Žáci, kteří do školy denně dojíždějí, přímo láká jít za školu, zejména pokud jich společně cestuje více. Kromě toho se nemalou měrou na včasné a pravidelné docházce podílí nespolehlivost železniční či autobusové dopravy. Pakliže je pozdní příchod, i přes objektivní příčinu, považován za porušení řádu školy, je to jen krůček k záškoláctví, jejíž příčinou je špatná komunikace mezi žákem a učitelem odborného výcviku, kdy na vině je právě učitel.

V této souvislosti lze připomenout, jak v předlistopadovém období fungovalo učňovské školství. Učňovské školy sloužily jako podnikové přípravy budoucích zaměstnanců. Státní podniky si naplánovaly, kolik budou potřebovat dřevomodelářů, slévačů či opravářů televizí a tomu pak uzpůsobily nabídku oborů. A tak si téměř každý větší podnik vytvořil vlastní učiliště, které mělo vychovávat budoucí tvůrce společnosti dělníků a rolníků. A tak se vytvořila obrovská síť oborů, která by teoreticky měla poskytovat velice bohatou a pestrou vzdělávací nabídku. Resortně spadala učiliště pod Ministerstvo průmyslu. Tam zůstala až do roku 1996, kdy se přesunula pod správu Ministerstva školství. Likvidací velkých závodů všeho druhu zanikla i učiliště, což se dnes projevuje obrovským nedostatkem pracovníků v řemeslných oborech.

Struktura české školské soustavy, která se stále obtížněji vyrovnává s aktuálními demografickými, společenskými, ekonomickými, politickými a kulturními změnami, má k ideálnímu stavu poměrně daleko. Variabilita příčin záškoláctví se odvíjí od množství funkcí, které škola plní. Kromě funkce vzdělávací a výchovné je škola rovněž významným místem socializace, v němž se žák dostává do společnosti svých vrstevníků a získává svou roli v rámci kolektivu, v němž se formují jak sociální, tak osobní vazby. Při zkoumání příčin záškoláctví je proto třeba vzít v úvahu veškeré vlivy, které na žáka v rámci školní docházky působí, a náležitě se jimi zabývat.⁴³

Jedním často diskutovaným problémem, který je nutné řešit, je financování škol, na které správně upozornila Ministryně školství. Jedná se o financování kvantity nikoliv kvality. „Podle analýz současný „výkonový systém“ odvislý od počtu žáků u středního vzdělávání, a to zejména s maturitní zkouškou, nežádoucím způsobem motivuje školy k přijímání méně zdatných žáků a ke snižování nároků na jejich výkon s cílem získat co nejvíce finančních prostředků pro školu. Mnozí z nich se totiž neustále ocitají v nižších ročnících

⁴³Škola profi [online]. [cit. 2020-12-18]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/33/jak-se-reforma-financovani-dotkne-strednich-skol-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EmRPsSKg-pEzmmXUSJAiMsl/>

různých oborů, přecházejí za školy na školu a nikdy k maturitě nepostoupí. Nový systém by měl takové jevy odbourat.“⁴⁴

I tato zásadní změna by jistě napomohla ke snížení negativních jevů na školách včetně záškoláctví.

II. PRAKTICKÁ (EMPIRICKÁ) ČÁST

Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce je prostřednictvím kvantitativního výzkumu, a to formou dotazníků, zjistit nové poznatky o záškoláctví, jeho výskytu a podobách, které musí řešit učitelé na středních i odborných školách. Dalším cílem je zaměřit se na skutečnost, jakým způsobem je zajišťována prevence tohoto sociálně – patologického jevu.

Do výzkumného šetření jsou zařazeni nejen žáci, ale i rodiče a učitelé, abychom si ověřili jejich vzájemnou koordinaci a komunikaci, zejména pak u rodičů zaznamenat jejich podíl na prevenci svých dětí, proti záškoláctví, ale i dalším rizikovým jevům. Výstupem pak je shrnutí, které vychází z vyplněných dotazníků a z komentářů, které jsou zařazeny pod jednotlivé otázky, a to odděleně podle jednotlivých skupin respondentů.

2.1. Hypotéza

Cílem kvantitativního výzkumu je potvrdit nebo vyvrátit hypotézu, že záškoláctví má mnoho důvodů, které mohou pramenit nejen z nezájmu rodičů o studium žáků, nedostatečné komunikace rodičů s pedagogy, ale i samotný negativní postoj žáků ke studiu. Kromě toho může vést k záškoláctví i strach, že se stanou předmětem rizikového chování spolužáků. Empirická část nám dá odpověď na základní hypotézy, ale současně odpoví i na doplňující otázky, které se k dalším možným příčinám záškoláctví vztahují a mohou záškoláctví vyvolat.

„Hlavní příčiny záškoláctví vnímají stejně žáci, učitelé i rodiče“.

„Žáci, učitelé i rodiče vyjadřují souhlasné stanovisko k výskytu skrytého záškoláctví“.

⁴⁴Škola profi [online]. [cit. 2020-12-18]. Dostupné z: <https://www.skolaprofi.cz/33/jak-se-reforma-financovani-dotkne-strednich-skol-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EmRPsSKg-pEzmmXUSJAiMs/>

„Můžeme soudit, že na soukromých školách je výskyt záškoláctví nižší, než na školách státních“.

„Žáci Gymnázií jsou ke studiu více motivováni než žáci učňovských škol“.

2.2. Výběr předmětu výzkumu

Předmětem výzkumu jsou příčiny záškoláctví u středoškoláků, jako hlavních nositelů záškoláctví., abychom pochopili, co je vede k tomuto chování. V neposlední řadě je důležité zjistit, jaké hlavní příčiny záškoláctví oni sami vidí, jak je ovlivňují kamarádi, a kam až může záškoláctví zajít

Rodiče a záškoláctví, je dalším předmětem zkoumání, i když tím nejdůležitějším. Jsou to právě oni, kteří by měli vést výchovu svých dětí k zodpovědnosti, pracovitosti a úctě k hodnotám. Do výzkumného šetření jsou rovněž zařazeni učitelé, kteří mají se záškoláctvím bohaté zkušenosti a jejich výpovědi doplní názory žáků i rodičů. Každá skupina respondentů má svá specifika i rozdílné pohledy, v dotaznících budeme hledat společné odpovědi. Pro tato šetření byly vybrány následující školy:

A – Střední škola gastronomie a služeb Trutnov

B – Gymnázium J.K. Tyla Hradec Králové

C – Soukromá Hotelová škola Hradec Králové

D – Obchodní akademie Hradec Králové

E – Střední škola řemeslná Jaroměř

Pro dodržení anonymity respondentů jsou školy ve vyhodnocení vedeny pod písmeny A, B, C, D, E .

2.3. Metodologie výzkumu

Na základě poznatků z teoretické části byla zvolena pro potvrzení nebo vyvrácení hypotézy metoda dotazníkového šetření. Tato metoda kvantitativního výzkumu poskytuje respondentům dostatek prostoru k otevřenému vyjádření názoru na problematiku postavení třídního učitele a přístupu k záškoláctví. Všichni dotazovaní vyjadřují svůj názor na předtištěných souborech otázek. Forma výzkumného šetření prostřednictvím dotazníků byla zvolena také proto, že patří k jedné ze základních sociologických technik sběru informací.

„Dotazník může obsahovat otevřené, uzavřené, polootevřené otázky. Tato metoda je jedna z nejdůležitějších, jednoduše se zpracovává a vyhodnocuje.“⁴⁵

V dotaznících byly použity otevřené, uzavřené i polootevřené otázky, které jsou pro tvorbu dotazníků možné.

Dotazovanými byli žáci, tak jak je uvedeno výše, učitelé a rodiče z 5 vybraných středních škol a učilišť. V souladu se zákonem na ochranu osobních údajů byly dotazníky anonymní a v úvodu každého dotazníku bylo uvedeno, k jakému účelu budou vyplněné sloužit. Celkem bylo na každé škole osloveno 15 žáků, stejný počet pedagogů a rodičů. Pro každou skupinu bylo připraveno 10-15 otázek, nejvíce otázek bylo pro žáky, protože tvoří skupinu, která je jediným zásadním nositelem záškoláctví, jako jedné z forem rizikového chování mládeže. V dotaznících jsem se snažila o srozumitelnost, ale současně i poskytnutí možností více odpovědí, aby bylo podchyceno více dat k vyhodnocení, které bude zpracováno jako statistické a slovní vyhodnocení ke každé otázce. Ve shrnutí v empirické části pak budou porovnány a vyhodnoceny rozdílné odpovědi na podobné otázky u všech tří skupin.

2.4. Výsledky dotazníků žáků

Pro empirickou část formou dotazníkového šetření bylo pro žáky pěti vybraných středních škol Královéhradeckého kraje vydáno celkem 75 dotazníků, návratnost vyplněných 75, to je plných 100 %.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
1. Otázka: Byl /byla jste někdy v průběhu studia za školou?						
Ano	8	7	8	9	3	47 %
Ne	7	8	7	6	12	53 %

⁴⁵ŘEHOŘ, A. Metodologie I. Brno: IMS, 2009, s. 67.

Toto otázkou bylo sledováno, jaké procento žáků bylo v průběhu studia tzv. za školou. K záškoláctví se přiznalo celkem 47 % dotazovaných, vyšší procento uvedlo, že se záškoláctví nedopustilo.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
2. Otázka: Žijí jen s:						
Matkou	9	3	3	3		20 %
Otcem						
Oběma vlastními rodiči	6	9	7	12	12	67 %
V doplněné rodině		3	5	1	3	13 %

Odpovědi vyjadřují poměr mezi žáky žijícími v úplných rodinách, kterých je 67 % a rodinami, kde žijí žáci s jedním z rodičů nebo v doplněné rodině. Domnívám se, že by všechny rodiny měli dbát a zodpovědně zajistit pravidelnou docházku žáků do školy.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
3. Otázka: Jaký je podle Vás nejčastější důvod záškoláctví?						
Nepřipravenost na hodinu	7	9	8	9	2	18 %
Nezájem o zvolený obor	5	5	1	4	7	13 %
Nezájem o vzdělání	7	5	2	6	7	13 %
Nezájem rodiny o docházku	3	2	1	4	4	8 %
Problém ve škole jako např. šikana ze strany spolužáků	3	8	5	3	8	15 %
Nedorozumění s učiteli	3	3	4	3	5	10 %
Jiné zájmy	6	9	6	6	2	15 %
Špatné známky	2			2	3	5 %
Neúměrné nároky rodičů Jiný důvod, uveďte jaký		1	1			3 %

To, že nepřipravenost na hodinu je z hlediska záškoláctví tou nejčastější příčinou není překvapivé. Problém ale nastává u žáků, kterých je 15 %, kteří se bojí šikany nebo dávají přednost kamarádům před docházkou do školy, také 13 procent žáků uvádí, nejenže je nebaví zvolený obor, ale nemají celkově zájem o vzdělání. Nezájem rodiny pocítuje 8 % žáků a 10 % uvádí jako možný důvod záškoláctví nedorozumění s pedagogy.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
4. Otázka: Baví Vás obor, který studujete?						
Ano	13	11	5	9	10	67 %
Ne	2	3	3	3	3	20 %
Nevím		1	7	3	2	13 %

Na uvedený dotaz odpovědělo 67 % dotazovaných žáků kladně, 20 % odpovědělo, že je obor nebaví a 13 % se nedovedlo pro jednu z přímých odpovědí rozhodnout.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
5. Otázka: Obor studia jste si vybral/a:						
Sám/a/	9	7	8	8	10	53 %
S rodiči	5	5	5	6	5	34 %
Kvůli kamarádům		3	2	1		13 %
S bývalými pedagogy na základní škole	1					

Pokud si žáci uvedený obor vybrali sami, což je 53 %, ve většině případů na předchozí dotaz odpovídali kladně, ve 34 % případů byl výběr ve spolupráci s rodiči, kde již jednoznačně neuváděli, že je obor baví a 13 % žáků bylo s výběrem oboru ovlivněno kamarády, ani zde nelze jednoznačně určit, jestli je následné studium zaujalo nebo nenaplnilo jejich očekávání.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
6. Otázka: Byli jste ve škole Vy nebo spolužáci vystaveni šikaně, kyberšikaně apod.?						
Ano	7	10	3	4	4	40 %
Ne	8	5	12	11	11	60 %

Šikaně bylo, anebo ještě je, vystaveno 40 % žáků, to je průměr, v tabulce se lze seznámit, s konkrétními čísly jednotlivých škol, která jsou od 4 žáků až po 10, což je při 15 dotazovaných na jednotlivých školách nežádoucí skutečností.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
7. Otázka: Pokud byla odpověď na 6. otázku "ano" kdo tento přestupek řešil?						
Ředitel	3	2	1	7	1	25 %
Třídní učitel	6	3	1	6	3	35 %
Výchovný poradce	1	1		2	2	8 %
Rodiče	4	2		3	2	16 %
Nikdo	1	3	2	1	3	16 %
Někdo jiný (uved'te kdo)		2				

Tento přestupek řešili prioritně třídní učitelé (35 %), ředitelé škol (25 %), rodiče (viz. tabulka), ale 16 % žáků uvádí že nikdo, pak jim zůstávají je kamarádi, spolužáci, a tak se vytváří prostor k záškoláctví.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
8. Otázka: Mohou být i problémy s učiteli příčinou záškoláctví?						
Ano	8	13	12	10	9	67 %
Ne		1	1		2	6 %
Někdy	7	1	2	5	4	27 %

Ohrožení záškoláctvím mohou být více žáci, kteří v 67 % uvedli, že mají problémy se svými pedagogy. Z tabulky vyplývá, že i dalších 27 % tuto příčinu záškoláctví připouští.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
9. Otázka: Kde hledají pomoc záškoláci?						
U rodičů/ Prarodičů	3/4	6/5	6/6	4/1	10/2	21 %/14 %
Spolužáků	4	6	4	5	2	14 %
Kamarádů	10	12	13	11	11	41 %
Výchovných poradců ve škole		1	2	1	6	7 %
Lince bezpečí	1	2	1		2	3 %
Jinde – uveďte kde						

Přirozeným jevem je, že 41 % žáků – záškoláků, hledá oporu u svých kamarádů, na rodiče se obrací 21 %, 14 % společně uvedlo prarodiče a spolužáky, lince bezpečí se svěřilo 6 žáků a na školní výchovné poradce se obrátilo ze 75 dotazovaných 10 žáků.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
10. Otázka: Rodiče Vám někdy dodatečně omlouvají absenci, i když vědí, že jste byl/a za školou?						
Nikdy	3	7	6	7	6	40 %
Výjimečně	6	6	8	7	7	47 %
Občas	6	2	1	1	2	13 %
Často						

Skryté záškoláctví svými odpověďmi připustilo 60 % dotazovaných žáků, naproti tomu 40 % uvádí, že rodiče tuto formu omlouvání nepodporují.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
11. Otázka: Byli jste podrobně seznámeni třídním učitelem se Školním řádem?						
Ano	14	9	10	12	12	80 %
Ne		3	2			7 %
Jen částečně	1	3	3	3	3	13 %

Školní řád je základním dokumentem školy, na začátku studia s ním seznamují třídní učitelé všechny žáky, to, že tuto skutečnost potvrdilo 93 % (13 % uvádí jen částečně). Školní

řády jsou k dispozici na viditelných místech ve školách a žáci mají možnost, pokud mají zájem, se s nimi podrobně seznámit.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
12. Otázka: Znáte výchovného poradce na Vaší škole?						
Ano	8	11	3	5	11	53 %
Ne	7	4	12	10	4	47 %

I přes skutečnost, že výchovného poradce zná 53 % žáků je 47 % žáků, kteří jej neznají. Pro výchovné poradce tato výpověď není příznivá.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
13. Otázka: Obrátili jste se někdy na Výchovného poradce se svým problémem?						
Ano	1	1			2	7 %
Ne	14	14	15	15	13	93 %

Na výchovné poradce se obrátilo pouze 7 % žáků. Nelze z tohoto údaje hodnotit práci výchovných poradců, jejich rozsah činnosti nebyl předmětem zkoumání.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
14. Otázka: Důvěřujete svému třídnímu učiteli?						
Ano	7	5	5	9	12	53 %
Ne	8	10	10	6	3	47 %

Svému třídnímu učiteli důvěřuje 53 %, ale nedůvěru uvedlo 47 %. Tento údaj z výpovědi samotných žáků lze jen těžko posoudit, protože důvody nedůvěry nelze vyhodnotit.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
15. Otázka: Jste spokojeni s kvalitou výuky?						
Ano	7	8	3	7	10	47 %
Ne	8	7	12	8	5	53 %

I když 47 % žáků uvedlo, že je studijní obor baví, celých 53 % není s kvalitou výuky spokojeno. V možnosti vlastního vyjádření důvodu žáci uvedli, že je baví jen některé předměty nebo že jsou některé hodiny velmi nudné, ze strany učitelů nezáživná rutina.

2.5. Výsledky dotazníky pedagogů

Pro třídní učitele a pedagogické pracovníky bylo vydáno celkem 75 dotazníků. Návratnost byla 66 dotazníků, což je 88 %. Nižší počet dotazníků byl odevzdán u dvou škol, a to z důvodu onemocnění a následné karantény. Celkový počet 88 % je po konzultaci s vedoucí práce dostatečný počet pro objektivní posouzení odpovědí.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
1. Otázka: Setkáváte se ve své škole se záškoláctvím?						
Ano	12	12	15	9	15	93 %
Ne		3				7 %

Odpovědi na tuto otázku nebyly žádným překvapením, celých 97 % dotazovaných se vyjádřilo, že se setkávají se záškoláctvím, pouze 3 % se vyjádřilo, že se s tímto jevem nesetkalo, to uvedla pouze jedna, a to soukromá škola.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
2. Otázka: Domníváte se, že někteří rodiče podporují skryté záškoláctví?						
Ano	12	14	15	9	15	100 %
Ne		1				

O tom, že rodiče podporují skryté záškoláctví je přesvědčeno 100 % pedagogů..

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
3. Otázka: V čem vidíte hlavní příčiny záškoláctví						
Chybí aktivní zájem rodiny o studium syna/dcery	8	6	12	4	8	22 %
Uvolnění morálky po roce 1989, žáci nerespektují autority	8	5	2	5	5	13 %
Nezájem o zvolený obor	7	6	10	5	11	21 %
Žáci podléhají vlivům kamarádů a snadno se přidají k jiným záškolákům	5	9	11	6	8	21 %
Žáci mají problémy s vyučujícími	1	3		2	3	5 %
Žáci jsou ve škole šikanováni, ale řeší problém záškoláctvím		4	2		2	5 %
Rodiče podporují skryté záškoláctví	2	6	4	4	7	13 %
Jiný důvod, uveďte jaký						

Ve 22 % odpovědí se učitelé domnívají, že jednou z hlavních příčin záškoláctví je nedostatečný zájem rodičů o studium dcery/syna, další velkou skupinu s 21 % jsou podle názoru pedagogů ti, kteří nemají zájem o zvolený obor, anebo dávají přednost trávení času místo docházky do školy kamarádům nebo jiným záškolákům, 13 % dotazovaných pak vidí příčiny záškoláctví v podporování rodičů ve skrytém záškoláctví nebo v uvolněné morálce po roce 1989, 5% dotazovaných se pak domnívá, že předpoklad k záškoláctví se zvyšuje ze strachu ze šikany nebo problémy s některým z vyučujících.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
4. Otázka: Pokud se setkáte s opakovaným záškoláctvím, s kým problém řešíte?						
S rodiči osobně	6	12	10	6	13	36 %
S rodiči emailem nebo telefonicky	1	5	9	4	5	18 %
S rodiči písemnou formou	8			2	6	10 %
S výchovným poradcem	7	6	8	5	4	21 %
S ředitelem školy	1	7	3	7	3	15 %
S někým jiným, uveďte s kým						

Při opakovaném záškoláctví řeší 36 % třídních učitelů problém osobně s rodiči, 21 % s výchovným poradcem školy. Celkem 18 % je nuceno řešit opakované záškoláctví emailem nebo telefonicky a 15 % se obrací o pomoc na ředitele škol.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
5. Otázka: Zúčastňují se rodiče schůzek rodičů nebo informativních schůzek?						
Ano		7	4	3	3	23 %
Nepravdělně	7	6	11	5	11	62 %
Ne	5	3		1	1	15 %

O problémech s nezájmem rodičů o studium dcer/synů je hovořeno již v teoretické části, výpověď učitelů, že se celých 62 % informuje na třídních schůzkách nebo informativních pouze občas tato tvrzení podporuje a 15 % rodičů, kteří se nezúčastňují vůbec toto tvrzení jen podtrhuje.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
6. Otázka: Komu dávají rodiče vinu za nevhodné chování žáků ve škole?						
Spolužákům	4	1	8	5	7	19 %
Špatnému klimu ve škole	3	8	9	4	3	22 %
Partě, se kterou se stýkají	3	10	10	7	9	30 %
Sobě, že ve výchově selhávají		2	1		2	3 %
Pedagogům, že nemají potřebnou autoritu	5	6	7	3	13	26 %
Někomu jinému, uveďte komu						

Podle výpovědi pedagogů dávají rodiče největší vinu za nevhodné chování žáků ve 30 % vlivu kamarádů, ve 26 % pak dávají vinu pedagogům, že nemají potřebnou autoritu, jako špatné klima ve škole učitelé uvádějí u 22 % rodičů, na vině jsou rovněž spolužáci, ale pouze malé procento rodičů dává vinu sobě, že selhali ve výchově, tak jak to vidí učitelé.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
7. Otázka: Organizujete třídnické hodiny, kde řešíte i rizikové chování včetně rizik záškoláctví?						
Ano	11	8	14	3	8	69 %
Ne	1	6	1	6	7	31 %

MŠMT vydává celou řadu pokynů k prevencím proti rizikovým jevům, mezi které bezesporu záškoláctví patří, jedním z opatření je i doporučení konání třídnických hodin. Střední školy a odborná učiliště toto doporučení respektují v 69 %, což z mého pohledu znamená, že této formě prevence začínají přikládat větší význam.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
8. Otázka: Jsou zákonné sankce vůči rodičům při dlouhodobém záškoláctví dětí dostatečné?						
Ano	7	4	1	2	6	31 %
Ne	5	11	14	7	9	69 %

Učitelé se v celých 69 % shodují na tom, že sankce vůči rodičům, u jejichž děti musí řešit dlouhodobé záškoláctví, jsou nedostatečné. V diskuzi se budu touto odpovědí podrobněji zabývat.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
9. Otázka: Jsou sankce vůči žákům ve školách při dlouhodobém záškoláctví dostatečné?						
Ano	10	7	4	4	9	54 %
Ne	2	8	11	5	6	46 %

Vyjádření pedagogů k sankcím vůči žákům, kteří se dopouštějí dlouhodobého záškoláctví, není tak jednoznačné, 54 % je považuje za dostatečné proti 46 % pedagogů, kteří by sankce zpřísnili. Nelze však určit, jakým směrem by se zpřísnění mělo ubírat.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
10. Otázka: Studujete Metodické pokyny vydávané MŠMT k prevenci rizikového chování žáků?						
Ano	11	3	6	6	8	54 %
Ne	1	12	9	3	7	46 %
Nejsou k dispozici						

MŠMT vydává doporučení, metodické pokyny, jako nástroj pomoci pedagogům, s jejich obsahem je však seznámeno pouze 54 %, což je přibližně polovina pedagogů, ostatní s nimi nepracují. Otázka měla poukázat na to, zda jsou MP opravdu využívány. Vyhodnocení vlastní odpovědi si musí udělat každý pedagog sám.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
11. Otázka: Jsou Vám školní výchovní poradci nápomocni při prevenci záškoláctví?						
Ano	12	11	12	6	8	69 %
Ne		1		1	1	8 %
Občas		3	3	2	6	23 %

Ve školách mají svoje nezastupitelné místo výchovní poradci, i když 69 % pedagogů uvádí, že jim jsou výchovní poradci nápomocni při prevenci záškoláctví, 31 % respondentů tuto podporu nepocítuje.

2.6. Vyhodnocení dotazníků rodičů

Rodičům z jednotlivých škol bylo rozdáno celkem 75 dotazníků, každá škola jich vyplnila a odevzdala celkem po 15, což je plných 100 %.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
1. Otázka: Žijete						
V úplné rodině	10	13	7	7	10	60 %
Sám/a	5	2	3	7	4	23 %
V doplněné rodině / nevl. otec, matka, /			5	1	1	7 %

V této otázce se 60 % rodičů vyjádřilo, že žijí společně s žáky v úplné rodině, v doplněné rodině je pak 7 % rodin, ale celých 33 % respondentů udává, že vychovává žáky sám nebo sama. Tento model neúplné rodiny, kde absentuje jeden z rodičů by mohl znamenat snížení sociální kontroly, která je účinným předpokladem prevence záškoláctví.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
2. Otázka: Domníváte se, že záškoláctví patří do rizikového chování žáků?						
Ano	11	14	6	14	12	80 %
Ne	1		3	1	1	7 %
Nevím	3	1	6		2	13 %

Vysoké procento rodičů, kteří považují záškoláctví za rizikové, lze považovat za příznivé, u 7 % kteří záškoláctví nepovažují za rizikové chování a 13 %, kteří nevědí, je patrné, že o prevenci vědí jen velmi málo. Bylo by nutné v tomto směru vůči rodičům zajistit větší osvětu.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
3. Otázka: Museli jste řešit záškoláctví se svým synem/dcerou?						
Ano	2	1	4	2	4	20 %
Ne	11	13	7	11	10	67 %
Připouštím, že jsme o něm nemuseli vědět	2	1	4	2	1	13 %

V této otázce 67 % rodičů uvádí, že nemuseli řešit se svým synem/ dcerou záškoláctví, pouze 20 % přiznalo, že museli záškoláctví řešit a 13 % uvedlo, že sice neřešili se svými dětmi záškoláctví, ale připouštějí, že o něm nemuseli vědět.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
4. Otázka: Co podle Vás obecně může být příčinou záškoláctví?						
Špatné návyky z rodiny	7	7	6	6	8	15 %
Špatné známky a strach z reakce rodičů	5	5	4	8	5	11 %
Strach ze šikany, kyberšikany od spolužáků	7	7	8	7	7	15 %

Příliš velké požadavky od rodičů, které žák není schopen splnit		4	2	4	3	7 %
Nezájem o nevhodně vybraný obor	9	5	8	4	8	15 %
Nezájem o následné středoškolské vzdělání	1	2	4	5	2	7 %
Žák dává přednost partě před školou	9	5	4	5	6	13 %
Nepřiměřené nároky školy, které vedou k psychické labilitě	5	3	4	4	2	10 %
Útěky z domova, které mohou mít příčinu ve špatné funkci rodiny	5	3	4	2	2	7 %
Jiné důvody						

Otázka č. 4 dala rodičům více možností k odpovědi, nejvíce, a to 15 % se přiklonili k názoru, že hlavní příčinou mohou být špatné návyky v rodině nebo nezájem o zvolený obor, za další, a to 13 % se domnívají, že žáci dávají přednost partě před školou a 11 % uvádí, že žáky k záškoláctví vede strach z rodičů kvůli špatným známkách, rodiče se v 10 % rovněž domnívají, že nepřiměřené nároky ve školách mohou vést až k psychické labilitě.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
5. Otázka: Docházíte vždy na schůzky rodičů nebo informativní schůzky organizované školou?						
Ano	11	7	7	7	7	47 %
Ne		2	1	5	4	19 %
Občas	4	6	7	3	6	34 %

Pouze necelá polovina dotazovaných, tj. 47 % chodí na rodičovské schůzky nebo informativní pravidelně, 34 % pouze občas a 19 % nedochází vůbec. Zde je nutné připomenout rodičům jejich spoluodpovědnost za prevenci záškoláctví, kterou bez nutných informací ze školy nelze aktivně zajistit.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
6. Otázka: Znáte osobně všechny pedagogy, kteří se podílejí na vzdělávání syna/dcery?						
Ano		2	5	1	2	13 %
Ne	15	13	10	14	13	87 %

To, že rodiče neznají jednotlivé učitele žáků, souvisí s nezájmem o schůzky rodičů, zejména pak informativní, kde mají možnost seznámit se s jednotlivými pedagogy, celých 87 % pedagogů svých dětí neznají.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
7. Otázka: Znáte osobně třídní učitelku/učitele syna/dcery?						
Ano	14	14	12	12	12	87 %
Ne	1	1	3	3	3	13 %

Dalo by se přepokládat, že třídního učitele nebo učitelku budou znát všichni rodiče, bohužel pouze 87 % se v dotazníku vyjádřilo souhlasně.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
8. Otázka: Znáte výchovného poradce školy?						
Ano	5	6	8	4	3	33 %
Ne	10	9	7	11	12	67 %

Naproti tomu výchovného poradce školy zná 67 % rodičů. Nelze však stanovit, zda je to aktivitou poradce nebo tím, že rodiče byli nuceni se s ním při problémech kontaktovat.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
9. Otázka: Hovořili jste někdy se svými dětmi o záškoláctví jejich spolužáků?						
Ano	5	6	6	7	6	40 %
Ne	6	9	6	7	8	47 %
Nezajímá mě to	4		3	1	1	13 %

O tom, že záškoláctví je celospolečenský problém, hovoří i široká veřejnost, jejíž součástí jsou i rodiče. Z výzkumu vyplývá, že o záškoláctví a jeho nebezpečí hovoří s žáky pouze 40 % rodičů. 47 % rodičů uvádí, že o záškoláctví se svými dětmi nikdy nehovořili a 13 % rodičů to dokonce nezajímá.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
10. Otázka: Omluvili jste někdy syna/dceru z nepřítomnosti ve škole, aby neměli problémy, tj. neomluvenou absenci?						
Nikdy	5	10	8	6	11	53 %
Výjimečně	6	2	4	6	2	27 %
Občas	4	3	3	3	2	20 %
Často						

I když v této otázce 53 % rodičů uvádí, že nikdy neomluvili dceru nebo syna ze školy, aby neměli neomluvenou absenci, tj. že nepodporovali skryté záškoláctví, 47 % připustilo, že výjimečně nebo občas žáky z výše uvedeného důvodu omluvili.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
11. Otázka: Informuje Vás třídní učitel ihned o nepřítomnosti syna/dcery na vyučování?						
Ano	11	4	7	9	3	47 %
Ne	3	9	6	5	3	33 %
Pouze při dlouhodobé absenci	1	2	2	1	9	20 %

Přestože by učitelé měli o nepřítomnosti žáka informovat rodiče, pouze necelá polovina rodičů tj. 47 % uvedla, že mají informaci od třídního učitele, naproti tomu 53 % rodičů nedostane tuto informaci vůbec nebo pouze při dlouhodobé absenci. V tomto směru je jistě žádoucí, aby rodiče dostali informaci v době stanovené Řádem školy, která může výrazně přispět k zamezení záškoláctví, a to zejména toho dlouhodobého.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
12. Otázka: Jaká je spolupráce s třídním učitelem syna/dcery?						
Dobrá	10	10	7	8	9	60 %
Průměrná	5	5	8	7	5	40 %
Špatná					1	
Žádná						

Ani spolupráce rodičů s třídním učitelem není optimální, vyplývá to i ze statistiky předchozí otázky, 60 % rodičů uvádí, že je spolupráce dobrá, ale 40 % není plně se spoluprací s třídním učitelem spokojená, označuje ji jako průměrnou. Je nutné se však na tuto odpověď podívat objektivně, nespokojenost může pramenit i z důvodu, že rodiče více spoléhají na školu při prevenci záškoláctví než na vlastní odpovědnost.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
13. Otázka: Máte možnost sledovat na internetu (zaškrtněte všechny možné odpovědi):						
Známky	13	15	15	15	15	63 %
Docházku do školy	9	8	6	10	11	37 %
Nemáme internet	2					

Pokud škola současně se známkami dává na internet i docházku, je to jistě výborná pomůcka k prevenci záškoláctví. Z celkového počtu dotazovaných pouze 2 rodiče nemají internet.

Název školy	A	B	C	D	E	Průměr v %
14. Otázka: S kým byste řešili prioritně záškoláctví syna/dcery?						
Se synem/dcerou	15	15	15	15	15	50 %
Třídním učitelem	13	8	6	10	11	33 %
Ředitelem školy	2	1		2	2	3 %
Odborníky	2	6	4	6	3	14 %
S nikým						

Prioritní řešení záškoláctví vidí rodiče především v pohovoru se samotným žákem, a to v 50 %, na třídní učitele by se obrátilo 33 %, s ředitelem školy pak 3 %, rodiče připouštějí i možnost, a to v závažnějších případech, že by se obrátili na odborníky.

2.7. Diskuze k dotazníkovému výzkumu

Celkové shrnutí dotazníkového šetření je zaměřeno prioritně na výpovědi žáků, dále pak potvrzení nebo vyvrácení hypotézy. Na tuto část naváže shrnutí výpovědi rodičů a učitelů, v čem se jednotlivé výzkumné šetření se žáky shoduje nebo rozchází. Právě tato část je, z mého pohledu, zásadní. Proto jsem volila výzkumné šetření jak u žáků, tak pedagogů, ale i rodičů.

I přes to, že se k záškoláctví přihlásilo méně žáků než těch, kteří za školou nikdy nebyli, je poměr téměř rovný, proto musíme objektivně přiznat, že záškoláctví je fenomén, který tu byl, je, a i pro příští studenty bude znamenat rizika, která je nutné v maximální možné míře eliminovat. Nejvyšší počet dotazovaných žáků uvedlo, že vidí hlavní příčinu záškoláctví v nepřipravenosti na výuku, což současně potvrzuje hypotézu, že žáci, kteří se na výuku nepřipravují, snadněji podléhají záškoláctví.

Žáci i učitelé se ale shodnou, že hlavními příčinami záškoláctví je nezáměr o zvolený obor, nezáměr ze strany rodičů, ale také jiné zájmy jako je trávení času s kamarády namísto výuky. Obě skupiny rovněž souhlasně uvádějí, že možnou příčinou záškoláctví může být i strach ze šikany nebo nedorozumění s učiteli. Rodiče shodně s žáky i pedagogy uvádějí, že jednou z příčin záškoláctví je špatný vliv kamarádů, rovněž se přiklánějí k názoru špatně

zvoleného oboru. Hypotézu shodného vnímání příčin záškoláctví žáků, učitelů a rodičů lze považovat za platnou. Kromě souhlasných stanovisek ale vidí rodiče hlavní příčinu ve špatných návycích v rodině a v nepřiměřených nárocích školy na množství učiva. Špatné návyky z rodiny nebo strach z rodičů kvůli špatným známám je právě věcí rodičů, aby tyto obavy eliminovali, když jsou schopni je pojmenovat.

Společná shoda žákům a pedagogů je v situaci, kdy mají žáci problémy s učiteli, a tím mohou být častěji ohroženi záškoláctvím než ti, kteří problémy s vyučujícími nemají. I když celkové procento u žáků a pedagogů je rozdílné, je to problém, který vidí obě strany dotazovaných.

K výpovědi pedagogů, kteří uvádějí, že celých 21 % je pod vlivem kamarádů, se kterými nebo kvůli kterým tráví svůj čas za školou, je třeba dodat, že daleko větším nebezpečím je, podle mého názoru, vliv těch, kteří se bez cíle pohybují ve skupinách po ulicích, protože nejsou vázáni žádnými povinnostmi. Nestudují ani nepracují a záškoláci se mohou k těmto skupinám přidat.

Žáci i učitelé se společně shodnou na tom, že žáci, kteří mají strach ze šikany nebo jsou jí vystaveni, snadněji podléhají záškoláctví než 60 % žáků, kteří šikaně vystaveni nebyli. Domnívám se, že se stále žáci o této skutečnosti ostýchají hovořit. Pokud je šikana odhalena většinou je řešena z 35 % s třídními učiteli, pouze v 16 % s rodiči, ale nejhorší situaci popsalo 16 % dotazovaných žáků, že ji neřeší nikdo. Výchovní poradci se rovněž podílejí na řešení šikany pouze necelými 8 %, což je stav neuspokojivý. S tím souvisí i vyhodnocení odpovědí, kde hledají pomoc záškoláci. Pochopitelná je výpověď žáků, že největší oporu hledají u kamarádů 41 %, pak teprve u rodičů (21 %) a stejné procento (14 %) se obrací o pomoc na spolužáky nebo prarodiče. I když by měli být výchovní poradci připraveni také pomoci, obrací se na ně v průměru 3 žáci na škole, ale cca 2 žáci se obrátili přímo na linku bezpečí. I když 53 % žáků uvádí, že znají výchovného poradce na škole, celých 93 % se na něj nikdy neobrátilo, přestože z vyplněných dotazníků žáků je patrné, že by celá řada z nich pomoc potřebovala.

Velmi závažným problémem je opakované záškoláctví. Učitelé uvádějí, že většinou řeší tento problém osobním pohovorem s rodiči. Domnívám se, že při dlouhodobém a opakovaném záškoláctví by bylo v rámci prevence vhodné, aby byli do řešení více zapojeni žáci, zejména Ti plnoletí, protože studium středního stupně vzdělání by mělo být především jejich zájmem. Pokud ovšem rodiče ani žáci na žádnou z rychlých forem komunikace nereagují, je písemná forma sdělení jediným možným řešením. Více aktivity by v tomto směru měli vyvinout výchovní poradci a ředitelé škol.

Nebezpečným problémem je také skryté záškoláctví. Celých 100 % učitelů uvedlo, že se domnívají, že někteří rodiče skryté záškoláctví, ať již z jakýchkoliv důvodů, podporují. Celých 60 % žáků tuto domněnku potvrdilo odpovědí výjimečně nebo občas. Naproti tomu 53 % rodičů tuto domněnku odmítlo, ale 47 % připustilo, že občas či výjimečně docházku dodatečně omluví. Souhlasné stanovisko žáků, učitelů i rodičů s výskytem skrytého záškoláctví, potvrzuje platnost hypotézy. Někteří rodiče, i když v malém množství připustili, že o záškoláctví nemuseli vědět, ale omluvenku podepsali. Současně ale pouze 40 % rodičů uvedlo, že se svými dětmi o záškoláctví hovořilo, 60 % odpovědělo ne, z nich dokonce 13 % uvedlo, že je to nezajímá.

Na otázku, zda se rodiče pravidelně zúčastňují třídních nebo informativních schůzek odpovědělo kladně pouze 23 % rodičů. Nelze se pak divit, že žáci podléhají pokušení záškoláctví, protože nemají obavy, že by se o to rodiče mohli důsledně zajímat. Bohužel jsou pak rodiče i žáci postaveni do nezáviděníhodné situace, kdy se, a to z vlastní viny, musí dostavit do školy a řešit následky záškoláctví. Skutečnost, jak se rodiče zajímají o žáky, dokládá i statistický údaj z dotazníků rodičů, kteří sice znají v 87 % třídní učitelé žáků, ale současně 87 % nezná ostatní pedagogy, kteří se podílejí na vzdělávání a výchově jejich dětí. Potom není překvapivé, že pouze 33 % rodičů zná výchovného poradce školy, což částečně rovněž koresponduje s výpovědí žáků.

Učitelé dále uvádějí, že 62 % rodičů se schůzek rodičů nebo informativních schůzek zúčastňují jen občas, 15 % dokonce vůbec ne, naproti tomu rodiče vidí spolupráci s pedagogy v 60 % jako dobrou a 40 % jako průměrnou. Kdyby se rodiče pravidelně, alespoň na informativních schůzkách aktivněji zapojili do komunikace se školou, jistě by to přineslo užitek zejména žákům. Rodiče totiž spoléhají v 63 % na zveřejňování známek na internetu školy, ale pouze 37 % se současně zajímá i o školní docházku, která bohužel není u všech uvedených škol k dispozici.

I když učitelé popisují ve svých odpovědích na otázku č. 6 vlastní pohled a vyjmenovávají řadu příčin, které vidí, je třeba připomenout, že prioritní odpovědnost za chování žáků mají rodiče a jejich samotný zájem o spolupráci se školou. I když 3 % rodičů dává vinu sobě, mělo by se zbývajících 97 % zamyslet nad tím, jak být ve zvýšení autority učitelů nápomocni, jak sociální kontrolou posoudit, jaký vliv mají na nevhodné chování obecně kamarádi, a pokud se domnívají, že na vině je špatné školní klima, snažit se, ve spolupráci s ostatními rodiči a třídními učiteli, pomoci situaci zlepšit. Je velmi snadné dávat vinu všem kromě připuštění vlastních chyb ve výchově nebo ve vlastním zájmu o studium dětí a jejich problémy. V této souvislosti bych ale chtěla zdůraznit, že střední stupeň

vzdělávání je postaven na dobrovolnosti, proto by se rodiče měli více ve výchově zaměřit na vytváření vlastní odpovědnosti žáků za svoje chování a umět nést následky. To platí zejména u plnoletých žáků, kteří jsou za své počínání plně odpovědní. Pochopitelně prozatím mají své významné místo rodiče, protože jsou za žáky odpovědní do doby, než se i finančně osamostatní, to ovšem neznamená, že by žáci neměli být za své jednání odpovědní a rodiče by měli tuto odpovědnost vyžadovat.

I přes to, že téměř 70 % třídních učitelů z pěti oslovených škol již organizuje třídnické hodiny, ať již jako samostatnou hodinu nebo jako součást vyučovací hodiny, stále více se ukazuje, že tento způsob práce se žáky by v budoucnu mohl ještě více napomoci prevenci proti všem rizikovým jevům. Přestože toto doporučení „Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. MŠMT – 21291/2010-28.Praha, 2010“ bylo vydáno již v roce 2010 není, podle mého názoru, ještě plně využíváno, i přes skutečnost, že odborníci k němu zaujímají vesměs kladné stanovisko. Jestliže i toto opatření povede ke snížení rizika záškoláctví je nutné se jím seriózně zabývat, vždyť „*Necháme-li žáky pravidelně sdělovat, co se jim ve třídě líbí a co ne, vede to k tomu, že se podaří podchytit a často i vyřešit řadu problémů, které jinak často přerostou do takřka neřešitelných rozměrů.*“ (Dubec, 2007)

U sankcí vůči rodičům, které považuje převážná většina pedagogů za nedostatečné nelze uvést, jakým směrem by se sankce měly ubírat. U žáků je názor pedagogů nejednotný. Větší část se domnívá, že jsou sankce dostačující, což podle mě souvisí s tím, že je nutné více apelovat na rodiče a jejich odpovědnost za dlouhodobou absenci žáků při vyučování. Necelých 50 % by ale sankce vůči žákům zpřísnili. Bohužel jde pouze o statistický údaj, který opět nehovoří o tom, jakým směrem by se sankce měly ubírat. Dnes jsou k dispozici třídní napomenutí, ředitelská důtka, podmíněčné nebo nepodmíněčné vyloučení, je to celá škála sankcí, jde jen o to, zda jsou plně využívány. Na vyloučení ze střední školy nebo učiliště, s ohledem na financování škol podle počtu žáků, nemá, dle mého soudu, žádná škola zájem. Je potřeba ale uvést, že v soukromých školách nesou nemalou část finančních nákladů formou školného rodiče. Což se projevuje i v tom, že na soukromých středních školách je výskyt záškoláctví nižší, takže hypotézu lze považovat za platnou. Rovněž tak žáci Gymnázií, s ohledem na předpokládané následné studium na některé z Vysokých škol, jsou mnohem více motivováni ke studiu než žáci např. učňovských škol. U hypotézu k motivaci žáků Gymnázií lze považovat za platnou. Domnívám se, že v první řadě by se měli rodiče, jak již jsem uvedla, pěstovat ve výchově smysl pro odpovědnost.

Jednou z posledních otázek pro žáky je důvěra ve svého třídního učitele. Zde je třeba uvést, že žáci, kteří mají důvěru ve svého učitele, současně mají nižší tendenci k záškoláctví. Žáci v 53 % uvádějí, že důvěřují svému třídnímu učiteli, ale 47 % svému třídnímu učiteli nedůvěřuje. I když je rozdíl ve výpovědích velmi malý, musím vycházet ze statistického údaje dotazníků. Zaujala mě ale výpověď žáků kteří uvádějí, že v 53 % nejsou spokojeni s kvalitou výuky. Myslím si, že kvalita výuky úzce souvisí nejen s kvalitou vyučujícího, ale i s očekáváním žáků, kteří např. nepředpokládali náročnost studia.

Z výpovědi pedagogů v dotaznících je zřejmé, že 69 % pedagogů uvádí, že Metodické pokyny a doporučení vydávané MŠMT neznají, přitom někteří uvádějí, že nejsou k dispozici. Je to alibistická odpověď, vždyť MŠMT vše zveřejňuje na internetu, takže přístup mají všichni, kteří projeví zájem.

Rovněž je třeba se zamyslet nad funkcí výchovných poradců na školách, jak oni, vlastní iniciativou a aktivním přístupem, jsou nápomocni pedagogům zvládat projevy nežádoucích jevů v chování žáků, a zda nelze z jejich strany vykonat víc ve společném boji pro záškoláctví. 31 % výchovných poradců, dle názoru pedagogů, je nápomocno pedagogům občas nebo vůbec.

Pedagogičtí pracovníci se domnívají, že někteří žáci přistupují ke studiu velmi nezodpovědně, chybí jim potřebná ctížádostivost a mnohdy převažuje vlastní lenost.

Shromáždění dotazníků a následné vyhodnocení a porovnání jednotlivých otázek bylo velmi náročné s ohledem na jejich četnost. Výsledky výzkumu, ale přinesly řadu cenných poznatků zejména proto, že bylo možné nahlédnout na problematiku záškoláctví ze několika úhlů pohledu. Rovněž mi přinesly odpovědi na celou řadu otázek souvisejících s tématem Bakalářské práce. Domnívám se, že zvolená cesta oslovení všech tří skupin respondentů se ukázala jako správná volba.

III. ZÁVĚR

3.1. Vyhodnocení definice cílů bakalářské práce

Cílem teoretické části byl podrobnější pohled na vývoj školství, ale především na to, jak se v průběhu času a společenských i politických změn přistupovalo k záškoláctví. Obsahem teoretické části byly ty nejdůležitější postřehy k jeho vzniku, formám, důvodům a prevenci. Zvláštní pozornost byla věnována postavení pedagogů jako nositelů vzdělávání a výchovy žáků na středních školách. Na teoretickou část navazuje část empirická, která měla prostřednictvím dotazníkového výzkumného šetření u žáků, pedagogů a rodičů na pěti středních školách Královéhradeckého kraje potvrdit nebo vyvrátit stanovenou hypotézu. Lze konstatovat, že výběr otázek pro všechny tři skupiny respondentů přinesl mnoho potřebných dat k serióznímu vyhodnocení, které je souhrnně uvedeno v kapitole 2.7. mé práce. V souvislosti s jednotlivými poznatky se rovněž domnívám, že i když se neustále hovoří o nutných změnách ve školství, je před námi mnoho práce. O tom, že změny probíhají, svědčí jednak historický vývoj školství, ale také současné reakce na společenské a politické změny v celé společnosti.

Pokud se opřu o tvrzení odborníků, kteří se vyjadřovali v tom smyslu, že změny kurikula nebudou možné, pokud nedojde k zásadním proměnám v přípravě budoucích učitelů a v dalším vzdělávání pedagogů je zřejmé, že připravenost budoucích pedagogů by měla, kromě jiného, i cíleně vést k implementaci postupů, jak reagovat na celou řadu rizikových projevů žáků, v neposlední řadě, jak by mohli učitelé ve své budoucí praxi včas odhalit záškoláctví, a nejen to, měli by být dostatečně zdatní reagovat na všechna rizika, která s sebou každý vývoj společnosti přináší. Zastaralé metody prevence budou stále více vyžadovat nové přístupy s využitím nejmodernějších prostředků. Myslím si, že současná praxe ukazuje, že prevence není celospolečensky doceněná. Nelze popřít, že k určitým dílčím změnám po roce 1989 došlo, ale to byly změny reagující na polistopadový vývoj společnosti. Na fakultách vznikly nové vyučovací předměty, ale nejednalo se přímo o celkovou reformu, tak jak je již několik let slibována. V tomto ohledu má MŠMT velký dluh vůči celé společnosti. Proto není divu, že naše školství je předmětem rozsáhlé kritiky samotných pedagogů, rodičů, ale i velké části veřejnosti. Zásadní změny ve školství musí přitom začít právě na fakultách. Problém vynutitelnosti systémových reformních změn spočívá v tom, že fakulty jsou na ministerstvu nezávislé, proto je velmi důležitá role ministra

školský, který by měl systematicky upozorňovat fakulty na jejich koncepční nedostatky. To je ale jen jeden zjednodušenější pohled na výuku budoucích učitelů. Nezanedbatelný není také fakt, že podle vzdělávací společnosti Scio pětina studentů, kteří by učit chtěli, se na PF nehlásí, naproti tomu třetina uchazečů vůbec učit nechce a čtvrtina připustila, že by učit chtěla, ale žít s tím nechtěla. Takže téměř 60 % studentů pedagogiky chce mít hlavně vysokou školu, ale učit se nechystají. Středoškoláky rovněž odrážejí platy a nízká společenská prestiž.⁴⁶

Neméně závažným problémem je další vzdělávání učitelů, které je převážně v rukách neziskových organizací, které se velmi málo zabývají potřebami v prevenci a kdy kvalita často nesplňuje požadavky moderních přístupů ke vzdělávání a současně k výchově. Rovněž kontroly těchto organizací jsou nedostatečné nebo vůbec žádné. Domnívám se, že pokud chceme kvalitní výuku na školách všech typů, je nutné se především věnovat právě kvalitnější přípravě budoucích učitelů. Zásadní motivací by mohlo být např. poskytování dotací z Evropských fondů, to je prozatím jedna z možných cest vyvíjení tlaku z ministerstva na kvalitu projektů k zdokonalení výuky na fakultách. Nezanedbatelný by neměl být ani tlak rodičů, studentů, a to zejména z důvodu nákladů na vysokoškolská studia. Svůj podíl by měly mít i odborné diskuze v médiích. Jsem přesvědčená, že kvalitní příprava učitelů, kteří se dříve nebo později stanou učiteli třídními, může vést právě nejen k eliminaci záškoláctví, ale pomohla by i předcházet všem ostatním rizikovým jevům, které již známe, ale i těm, které se jistě mohou objevit. Na třídnictví a jeho důležitou roli, z mých zkušeností, nebývají učitelé dostatečně připraveni.

Nelze se proto divit, že struktura české školské soustavy, která se stále obtížněji vyrovnává s aktuálními demografickými, společenskými, ekonomickými, politickými a kulturními změnami, má k popsanému ideálnímu stavu poměrně daleko. Zajímavý je i statistický údaj o rozložení středních škol. „*Většina středních škol (83,9 %) v České republice je veřejná. Kromě veřejných středních škol se mohou žáci vzdělávat i v soukromých a církevních středních školách, kterých je však poměrně malý podíl z celkového počtu středních škol. Ve školním roce 2018/19 bylo v České republice 286 soukromých a 42 církevních středních škol.*“⁴⁷

Také dělení finančních prostředků ze státního rozpočtu poskytované podle zákona č. 306/1999 Sb., a to podle skutečného počtu dětí, žáků a studentů v dané škole či školském

⁴⁶SCIO [online]. [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://scio.cz/o-steffl>

⁴⁷CZSO [online]. [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/90577081/23004219a.pdf/c369b3f7-87ea-4a32-8b17-cdf07b9ee2a7?version=1.0>

zařízení, jsou naprosto převažujícím zdrojem financování vzdělávání. Soukromé školy a školská zařízení jsou v současnosti jediný segment naší vzdělávací soustavy, ve kterém zákon počítá s přímým propojením hodnocení kvality vzdělávacích služeb do oblasti financování ze státního rozpočtu (tento princip za současného právního stavu neplatí ani pro veřejné školství, ani pro školství církevní).⁴⁸

Školský zákon č.561/2004 byl sice k 15. 2. 2019 novelizován, ale způsob financování napočet žáků zůstal nezměněn. Domnívám se proto, že ani při výskytu nejhoršího chování žáků, včetně záškoláctví, při tomto způsobu financování nebude v zájmu škol počty žáků snižovat.

Při obdržení téma Bakalářské práce jsem se domnívala, že díky prostudovaným materiálům to nebude těžký úkol. Tak, jak jsem hlouběji pronikala do problémů současného školství, jsem zjistila, že situace je mnohem složitější, než se mi zpočátku zdálo. Proto jsem rozšířila i oblast výzkumu, která o záškoláctví, díky výpovědi žáků, rodičů i pedagogů odhalila další skutečnosti, které tento rizikový jev ovlivňují a provázejí.

Po změnách nejvíce volají učitelé, myslím si, že by měli být konečně vyslyšeni. Protože právě oni společně s rodiči odpovídají nejen za vzdělávání, ale i za chování žáků. Jejich společným úkolem je pak prevence proti všem rizikovým projevům chování včetně záškoláctví. O tom, že změny jsou nutné a MŠMT k nim bude muset přikročit, jsem přesvědčená.

⁴⁸GJP1 [online]. [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://gjp1.cz/dokumenty/informace-ssscms.pdf>

PŘEHLED LITERATURY

BRÉDA, JIŘÍ, *Třídní učitel jako kouč*, Praha: Raabe, [2017], © 2017. 125 s. (Dobrá škola. Třídní učitel II.; 1) ISBN 978-80-7496-293-6

CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy*. Praha: Portál, 1994. 289 s. ISBN: 80-7178-014-6

ČÁP, J., *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3

ČÁP, J., Mareš, J.: *Psychologie pro učitele*. 2. vydání, Praha. Portál 2001, s. 656, ISBN 80-7178-463-X

ČAPEK, R., *Třídní klima a školní klima*. Praha: Grada, 2010. 328 s. ISBN 978-80-247-2742-4.

ČAPEK, ROBERT, *Žák v krizové situaci* / Robert Čapek, Sylvie Navarová, Zdenka Ženatová Praha: Raabe, [2017], 141s. : (Dobrá škola. Třídní učitel II; 2) ISBN 978-80-7496-294-3.

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 1081-171-2000

DYTRYCH, J., MATĚJČEK, Z., a kolektiv, *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing 1995, 1. vydání, 248 s. ISBN 80-7169-192-5

EHLOVÁ, M., *Výchovné poradenství na středních školách v kontextu současnosti* Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2016, 248s.: ISBN 978-80-7395-991-3

FICOVÁ, LUCIA, *Záškoláctvo ako problém súčasnej základnej školy* / Lucia Ficová. - vyd. 1., Bratislava: OZ V4, 2011. -- 101 s., ISBN 978-80-89443-06-2

GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J., *Podoby násilí v rodině*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2000, 1. vydání, 104 s. ISBN 80-7021-416-3

HUDEČEK, VÁCLAV, *Psychologie v učitelské praxi*. Praha: Grada, 2014, Pedagogika (Grada) 386 s. ISBN 978-80247-3704-1

JUVA, V., *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*, Paido, 2005, 118 s., ISBN 978-80-8593-195-2

KALHOUS, Z. OBST, O. a kol., *Školní didaktika*, Praha: Portál, 2002, s. 387-397, ISBN 80-7178-253-X

KASPER, T., KASPEROVÁ, D., *Dějiny pedagogiky*, Praha: Grada, 2008. 224 s., ISBN 978-80-247-2429-4

KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005, 1. vydání, 256 s. ISBN 80-7367-014-3

KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3

KRAUS B., *Společnost, rodina a sociální deviace*, Gaudeamus, 2014, 153 s., ISBN 978-80-7435411-3

KREJČOVÁ, L., a kol., *Problémy s chováním ve škole*, WolterKlumer, ČR a.s., 2013, 200 s., ISBN 978-80-7478-026-4

KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1 vyd. Praha: Portál, 2001. 279 s. ISBN 80-717-8551-2.

KYRIACOU, Ch., *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN: 80-7178-945-3

LAŠEK, J., *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy / Jan Lašek. – 3. vyd.*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, 161 s. ISBN 978-80-7435-220-1

LAŠEK, Jan, LOUDOVÁ, Irena. *Rodina jako základ vývoje morálky a občanských postojů dětí*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 116 s. ISBN 978-80-7435-335-2.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, 2. aktualizované vydání, Praha: Grada Publishing, 2006, 368 s., ISBN 978-80-247-1284-9

LOVASOVÁ, L., HANUŠOVÁ, J., HELLEBRANDOVÁ, K., *Děti a jejich problémy*, sborník studií. Praha: Sdružení Linka Bezpečí, 2005, 141 s. ISBN 80-239-4482-7

MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. SPN Praha, 1991, 1. vydání, 336 s. ISBN 80-04-24526-9

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994, 1. vydání, 214 s. ISBN 80-85824-06-5

- MATĚJČEK, Z., *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1994. 108 s. ISBN: 80-7178-006-5
- MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 1. vydání, 124 s. ISBN 80-901424-7-8
- MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, 1. vydání, 288 s. ISBN 80- 7178-549-0
- MARTÍNEK, Z., *Agresivita a kriminalita školní mládeže / Zdeněk Martínek. -- 2., aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Grada, 2015. 190 s.: ISBN 978-80-247-5309-6
- MIOVSKÝ, MICHAL, *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi / Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015, 405 stran:ISBN 978-80-7422-391-4*
- MORKES, F., *O přetěžování žáků, učitelů i rodičů*. Rodina a škola, 2007, **54**(10), s, 2007,), ISSN 0035-7766
- MUNKOVÁ, G., *Sociální deviace*, Aleš Čeněk, 2013, 168 s., ISBN 978-80-7380-398-8
- MRÁZKOVÁ, J., ZAPLETALOVÁ, J., *Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků*, 2014, ISBN 978-80-7481-085-5
- NELEŠOVSKÁ, ALENA: *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005, 172s. ISBN 80-247-0738-1
- OBST, OTTO: *Manažerské minimum pro učitele*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 121s. ISBN 80-244-1359-0
- PRŮCHA, J. *Učitel – současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. Praha: nakladatelství Portál, 1995, 1. vydání, 292 s., ISBN80-7178-029-4
- SOMR, M., *Dějiny školství a pedagogiky*, 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 295 s., ISBN 978-80-247-2429-4

STŘELEČ, S., *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy, I.*, Brno: Paido 1998, 189 s., ISBN 80-85931-61-3

ŠVEC, V. *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1937-9.

ŠVEC, V. a kol. *Cesty k učitelství profesí: utváření a rozvíjení pedagogických dovedností*. Brno: Paido, 2002, s. 36-54, ISBN 80-7315-035-2

TESAŘOVÁ, MARTINA, *Jak na žáky: zvládnání náročných situací ve třídě* /TESAŘOVÁ M. a kol. Praha: Portál, 2016. -- 166 stran; ISBN 978-80-262-1047-4

TROJANOVÁ, IRENA, *Průvodce pro ředitele a střední management ZŠ a SŠ*, s. 176, Portál 2014, ISBN 978-80-262-0591-3

UHLÍKOVÁ, Š., *Děti, škola a problémy, aneb bez školy to nepůjde*, Arkáda, 2011, 50 s., ISBN 978-80-260-1074-6

URBÁNEK, PETR: *Vybrané problémy učitelství profesí: Aktuální analýza*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005, 229s., ISBN 80-7083-942-2

VACEK, P., *Psychologie morálky a výchova charakteru žáků*, Gaudeamus., 2013, 258 s., ISBN 978-80-7435-257-7

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005, s. 317, ISBN 978-80-60-481-9

VALIHOŘOVÁ, MARTA, *Psychologické aspekty výchovy* / Marta Valihorcová. 1. vyd., Žilina: Eurokódex, 2013, 163 s.; ISBN 978-80-8155-029-4

VALÍŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol., *Pedagogika pro učitele*: Praha: Grada, 2006, 1. vydání, 404 s. ISBN 978-80-247-1734-0

ZAPLETALOVÁ, J.; MRÁZKOVÁ, J. *Metodika pro nastavení podpůrných opatření ve školách ve spolupráci se školskými poradenskými zařízeními*. Praha: NÚV, 2014/2016. ISBN 978-80-7481-085-

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník žáků a jejich vyhodnocení

Žáci a žákyně,

jsem studentkou Pedagogické fakulty, a v současné době zpracovávám svoji Bakalářskou práci na téma „Třídní učitel-záškoláctví na středních školách“, jejíž součástí je i empirická část, pro kterou jsem zvolila kvantitativní výzkum prostřednictvím dotazníků. Obracím se na Vás s prosbou o pravdivé vyplnění krátkého anonymního dotazníku, který bude sloužit výhradně ke studijním účelům. V souladu se zákonem na ochranu osobních údajů je uvedena pouze střední škola nebo odborné učiliště a ročník, který navštěvujete. Děkuji Vám za spolupráci.

Bednářová

Anna

Název školy.....Ročník.....

1. **Byl /byla jste někdy v průběhu studia za školou?**

- Ano
- Ne

2. **Žijí jen s:**

- Matkou
- Otcem
- Oběma vlastními rodiči
- V doplněné rodině (s nevlastním otcem nebo matkou)

3. **Jaký je podle Vás nejčastější důvod záškoláctví? Vyplní i Ti, kteří odpověděli – ne (lze zatrhnout max. 3 možnosti)**

- Nepřípravenost na hodinu
- Nezájem o zvolený obor
- Nezájem o vzdělání
- Nezájem rodiny o docházku
- Problém ve škole jako např. šikana ze strany spolužáků
- Nedorozumění s učiteli
- Jiné zájmy (např. radši tráví čas s kamarády místo vyučování)
- Špatné známky
- Neúměrné nároky rodičů
- Jiný důvod, uveďte jaký:
.....

4. **Baví Vás obor, který studujete?**

- Ano
- Ne
- Nevím

5. **Obor studia jste si vybral/a:**
- Sám/a/
 - S rodiči
 - Kvůli kamarádům
 - S bývalými pedagogy na základní škole
6. **Byli jste ve škole Vy nebo spolužáci vystaveni šikaně, kyberšikaně apod.?**
- Ano
 - Ne
7. **Pokud byla odpověď na 6. otázku “ano” kdo tento přestupek řešil? (zatrhněte všechny, kteří se na řešení podíleli)**
- Ředitel
 - Třídní učitel
 - Výchovní poradce
 - Rodiče
 - Nikdo
 - Někdo jiný (uveďte kdo):
8. **Mohou být i problémy s učiteli příčinou záškoláctví?**
- Ano
 - Ne
 - Někdy
9. **Kde hledají pomoc záškoláci? Lze zatrhnout až 3 odpovědi.**
- U rodičů
 - Prarodičů
 - Spolužáků
 - Kamarádů
 - Výchovných poradců ve škole
 - Lince bezpečí
 - Jinde – uveďte kde:
10. **Rodiče Vám někdy dodatečně omlouvají absenci, i když vědí, že jste byl/a za školou?**
- Nikdy
 - Výjimečně
 - Občas
 - Často
11. **Byli jste podrobně seznámeni třídním učitelem se Školním řádem?**
- Ano
 - Ne
 - Jen částečně
12. **Znáte výchovného poradce na Vaší škole?**
- Ano
 - Ne
13. **Obrátili jste se někdy na Výchovného poradce se svým problémem?**
- Ano
 - Ne

14. **Důvěřujete svému třídnímu učiteli?**

- Ano
- Ne

15. **Jste spokojeni s kvalitou výuky?**

- Ano
- Ne

Příloha č. 2: Dotazníky pedagogů a jejich vyhodnocení

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,

jako studentka Pedagogické fakulty v Hradci Králové pracuji na Bakalářské práci na téma „Třídní učitel-záškoláctví na středních školách“. Pro empirickou část jsem zvolila kvantitativní výzkum prostřednictvím dotazníkového šetření. Dotazníky jsem připravila jak pro pedagogy, žáky, ale i rodiče. Obracím se na Vás s prosbou o jejich vyplnění.

Dotazníky jsou anonymní a budou sloužit výhradně ke studijním účelům. Protože jsou dotazníky určeny i pro rodiče, prosím Vás o pomoc při zprostředkování jejich vyplnění. Volba způsobu komunikace je plně ve Vaší kompetenci. Děkuji za pomoc, bez které bych nemohla úspěšně dokončit výzkumné šetření.

Anna Bednářová

1. **Setkáváte se ve své škole se záškoláctvím?**

- Ano
- Ne

2. **Domníváte se, že někteří rodiče podporují skryté záškoláctví?**

- Ano
- Ne

3. **V čem vidíte hlavní příčiny záškoláctví: z uvedených možností vyberte 3, které považujete za rozhodující.**

- Chybí aktivní zájem rodiny o studium syna/dcery
- Uvolnění morálky po roce 1989, žáci nerespektují autority
- Nezájem o zvolený obor
- Žáci podléhají vlivům kamarádů a snadno se přidají k jiným záškolákům
- Žáci mají problémy s vyučujícími
- Žáci jsou ve škole šikanováni, ale řeší problém záškoláctvím
- Rodiče podporují skryté záškoláctví
- Jiný důvod, uveďte jaký

4. Pokud se setkáte s opakovaným záškoláctvím, s kým problém řešíte? Lze zvolit 3 odpovědi.

- S rodiči osobně
- S rodiči emailem nebo telefonicky
- S rodiči písemnou formou
- S výchovným poradcem
- S ředitelem školy
- S někým jiným, uveďte s kým

.....

5. Zúčastňují se rodiče schůzek rodičů nebo informativních schůzek?

- Ano
- Nepravdělně
- Ne

6. Komu dávají rodiče vinu za nevhodné chování žáků ve škole? Lze zvolit 3 odpovědi.

- Spolužákům
- Špatnému klima ve škole
- Partě, se kterou se stýkají
- Sobě, že ve výchově selhávají
- Pedagogům, že nemají potřebnou autoritu
- Někomu jinému, uveďte komu

.....

7. Organizujete třídnické hodiny, kde řešíte i rizikové chování včetně rizik záškoláctví?

- Ano
- Ne

8. Jsou zákonné sankce vůči rodičům při dlouhodobém záškoláctví dětí dostatečné?

- Ano
- Ne

9. Jsou sankce vůči žákům ve školách při dlouhodobém záškoláctví dostatečné?

- Ano
- Ne

10. Studujete Metodické pokyny vydávané MŠMT k prevenci rizikového chování žáků?

- Ano
- Ne
- Nejsou k dispozici

11. Jsou Vám školní výchovní poradci nápomocni při prevenci záškoláctví?

- Ano
- Ne
- Občas

Příloha č. 3: Dotazník rodičů a jejich vyhodnocení

Vážení rodiče,

jako téma mojí bakalářské práce jsem si vybrala „Třídní učitel – záškoláctví na středních školách“. Pro praktickou část jsem zvolila kvantitativní výzkum prostřednictvím dotazníků, které zaměřuji na žáky, učitele, ale i Vás rodiče, kteří mají zásadní vliv na prevenci záškoláctví. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění krátkého anonymního dotazníku, ve kterém vyjádříte nejen svoje vlastní zkušenosti, ale současně i názory na problematiku klima školy, postavení třídního učitele, názor na rizikové chování současných středoškoláků. V dotazníku, v souladu se zákonem na ochranu osobních údajů, budou uvedeny pouze údaje o názvu školy a třídě. Vyplněné dotazníky slouží pouze k výzkumnému účelu. Děkuji za vstřícnost a pomoc. Anna Bednářová

Název školy: **Třída:**

1. Žijete

- V úplné rodině
- Sám/a
- V doplněné rodině / nevl. otec, matka, /

2. Domníváte se, že záškoláctví patří do rizikového chování žáků?

- Ano
- Ne
- Nevím

3. Museli jste řešit záškoláctví se svým synem/dcerou?

- Ano
- Ne
- Připouštím, že jsme o něm nemuseli vědět

4. Co podle Vás obecně může být příčinou záškoláctví (vyberte zaškrtnutím 3 nejpravděpodobnějších odpovědí)?

- Špatné návyky z rodiny (např. nedostatečná kontrola, nezáměr, špatná komunikace v rodině, stresové prostředí)
- Špatné známky a strach z reakce rodičů
- Strach ze šikany, kyberšikany od spolužáků
- Příliš velké požadavky od rodičů, které žák není schopen splnit
- Nezáměr o nevhodně vybraný obor
- Nezáměr o následné středoškolské vzdělání
- Žák dává přednost partě před školou
- Nepřiměřené nároky školy, které vedou k psychické labilitě
- Útěky z domova, které mohou mít příčinu ve špatné funkci rodiny

Jiné důvody

5. Docházíte vždy na schůzky rodičů nebo informativní schůzky organizované školou?

- Ano
- Ne
- Občas

6. Znáte osobně všechny pedagogy, kteří se podílejí na vzdělávání syna/dcery?

- Ano
- Ne

7. Znáte osobně třídní učitelku/učitele syna/dcery?

- Ano
- Ne

8. Znáte výchovného poradce školy?

- Ano
- Ne

9. Hovořili jste někdy se svými dětmi o záškoláctví jejich spolužáků?

- Ano
- Ne
- Nezajímá mě to

10. Omluvili jste někdy syna/dceru z nepřítomnosti ve škole, aby neměli problémy, tj. neomluvenou absenci?

- Nikdy
- Výjimečně
- Občas
- Často

11. Informuje Vás třídní učitel ihned o nepřítomnosti syna/dcery na vyučování?

- Ano
- Ne
- Pouze při dlouhodobé absenci

12. Jaká je spolupráce s třídním učitelem syna/dcery?

- Dobrá
- Průměrná
- Špatná
- Žádná

13. Máte možnost sledovat na internetu (zaškrtněte všechny možné odpovědi):

- Znamky
- Docházku do školy
- Nemáme internet

14. S kým byste řešili prioritně záškoláctví syna/dcery? Zvolte max. 3 odpovědi.

- Se synem/dcerou
- Třídním učitelem
- Ředitelem školy
- Odborníky
- S nikým

Příloha č. 4

Školní řád – úryvek

2. Docházka na teoretické a praktické vyučování

2.1 Povinností žáků je docházet na teoretické vyučování pravidelně a včas podle stanoveného rozvrhu hodin a zúčastňovat se vyučování všem vyučovacím předmětům. Na praktické vyučování se musí žáci dostavit včas dle stanoveného začátku vyučovacího dne.

2.2 Žák může být uvolněn z teoretického nebo praktického vyučování na pisemnou žádost rodičů, a to:

- z jedné vyučovací hodiny příslušným učitelem,
- z více vyučovacích hodin do jednoho dne třídním učitelem nebo učitelem odborného výcviku,
- ze dvou i více dnů ředitelem školy (žádost žák předloží v dostatečném časovém předstihu třídnímu učiteli, popř. učiteli odborného výcviku).

2.3 Žák je povinen doložit důvody nepřítomnosti v teoretickém i praktickém vyučování ihned telefonicky, nejpozději do tří kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti (§ 67 zákona č. 561/2004 Sb.). Do tří dnů lze nepřítomnost doložit zákonným zástupcem nezletilých žáků (dále jen rodiče), u zletilých žáků rodiči nebo osobou, která plní vůči žákovi vyživovací povinnost (dále jen rodiče) dopisem, telefonicky, faxem, e-mailem, zprávou SMS nebo omluvenkou od lékaře.

V případě neúčasti na odborném výcviku v individuální formě výuky se plnoletý žák nebo zákonný zástupce nezletilého žáka:

- nejprve spojí s provozovnou, v níž žák vykonává odborný výcvik a oznámí důvod a předpokládanou délku nepřítomnosti,
- následně nahlásí absenci v odborném výcviku vedoucí učitelce odborného výcviku.

Omluvenku předkládá žák pouze ve formě zápisu v omluvném listu ihned po návratu do školy nebo na odborný výcvik:

- v případě absence na teoretickém vyučování třídnímu učitelí,
- v případě absence na odborném výcviku – ve skupinové formě výuky učitelí odborného výcviku, v individuální formě výuky instruktorovi odborného výcviku, následně vedoucí učitelce odborného výcviku,

V případě, že zletilý žák nebo zákonný zástupce nezletilého žáka zanedbá povinnost hlášení absence, bude absence pokládána za neomluvenou se všemi důsledky z toho vyplývajícími.

Škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené rodiči žáka.

2.4 Žák, který splnil povinnou školní docházku, může zanechat vzdělání na základě písemného sdělení doručeného řediteli školy. Součástí sdělení nezletilého žáka je souhlas jeho zákonného zástupce (§ 68 zákona č. 561/2004 Sb.).

2.5 Jestliže se žák neúčastní po dobu pěti dnů bez udání důvodu vyučování nebo odborného výcviku, informuje třídní učitel nebo učitel odborného výcviku zástupce ředitele pro teoretické vyučování, popř. ředitele.

2.6 Má-li žák v teoretickém vyučování absenci větší než čtyřicet procent z odučených hodin, může ho vyučující vyzkoušet z učiva celého pololetí nebo mu může být klasifikace odložena. Zkoušku žák vykoná před třídou.

Přesahují-li zameškané hodiny žáka v tělesné výchově povolenou hranici nebo necvičí-li žák z důvodu, že je po nemoci nebo nenosí oblečení a boty vhodné pro tělesnou výchovu, může mu vyučující nařídít náhradu hodin do šedesáti procent odučených hodin.

2.7 Jestliže žák nesplní sedmdesát procent docházky na odborný výcvik za pololetí školního roku a zároveň nesplní činnosti předepsané učebními osnovami, nebude klasifikován. Žák si doplní nesplněnou výuku v náhradních pracovních směnách podle dohody s učitelem odborného výcviku.

2.8 Ředitel školy může přerušit zletilému žáku studium na jeho písemnou žádost, resp. nezletilému žáku na písemnou žádost jeho a jeho zákonného zástupce, a to na dobu nejvýše dvou let.

